

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему

Розвиток творчих здібностей студентів інженерно-педагогічних
спеціальностей у процесі педагогічної підготовки
(тема кваліфікаційної роботи)

Виконав: студент 2 курсу, групи ДМП-ОПН
23мг+ОПН23(3)мг
спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки
(код і найменування спеціальності)

_____/Руслан МЕРЧАСЬКИЙ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник _____/ Лариса ГРЕСЬ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензент _____/ Павло ВАСЮЧЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

В.о.завідувач кафедри _____/ Наталія БРЮХАНОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Нормоконтроль _____/ Валентина БУРБИГА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Секретар ЕК _____/ Наталія МУРИНОВИЧ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Харків – 2024 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
_____ Наталія БРЮХАНОВА
(підпис, ініціали, прізвище)

“27” вересня 2024 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
другого (магістерського) рівня вищої освіти

студенту Мерчанському Руслану Юрійовичу

1. Тема: Розвиток творчих здібностей студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі педагогічної підготовки
затверджена наказом по академії №4801-5/3345 від “12” жовтня 2024 року
2. Термін здачі закінченої роботи «27» листопада 2024 р.
3. Вихідні дані до роботи/проєкту: мета – теоретично обґрунтувати й розробити методику розвитку творчих здібностей студентів інженерно-педагогічних спеціальностей засобами ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти; об’єкт дослідження – процес педагогічної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей; предмет дослідження – методика розвитку творчих здібностей студентів інженерно-педагогічних спеціальностей засобами ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти; завдання - на основі аналізу педагогічної літератури визначити зміст поняття творчості, творчих здібностей, а також з’ясувати питання щодо особливостей розвитку творчих здібностей студентів у ЗВО; визначити сутність і місце ігрових технологій в системі вищої освіти, встановити особливості вибору й застосування ігрових технологій для розвитку творчих здібностей студентів; здійснити аналіз підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей з дидактичних основ професійної освіти, визначити переваги й недоліки підготовки у контексті розвитку творчих здібностей; обґрунтувати і розробити методику застосування ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти; експериментально перевірити методику застосування ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти.
4. Зміст роботи/проєкту (перелік питань, які належить розробити): зміст понять творчості, творчих здібностей, особливості розвитку творчих

здібностей здобувачів у ЗВО; сутність і місце ігрових технологій в системі вищої освіти, особливості вибору й застосування ігрових технологій для розвитку творчих здібностей здобувачів; результати аналізу підготовки здобувачів інженерно-педагогічних спеціальностей з дидактичних основ професійної освіти, переваги й недоліки підготовки у контексті розвитку творчих здібностей; методика застосування ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти.

5.Перелік графічного матеріалу (презентаційний матеріал): презентація доповіді за результатами дослідження з використанням комп'ютерної презентаційної програми Power point

6. Дата видачі завдання «27» вересня 2024 р.

Керівник

_____ Лариса ГРЕСЬ
(підпис) (ім'я, прізвище)

Завдання прийняв до виконання

_____ Руслан МЕРЧАСЬКИЙ
(підпис) (ім'я, прізвище)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН-ГРАФІК виконання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Назва етапів роботи та питань, які мають бути розроблені відповідно до завдання	Термін виконання	Позначки керівника про вик-ня завд.
1	На основі аналізу педагогічної літератури визначити зміст поняття творчості, творчих здібностей, а також з'ясувати питання щодо особливостей розвитку творчих здібностей студентів у ЗВО.	10.10.2024	
2	Визначити сутність і місце ігрових технологій в системі вищої освіти; встановити особливості вибору й застосування ігрових технологій для розвитку творчих здібностей студентів.	20.10.2024	
3	Здійснити аналіз підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей з дидактичних основ професійної освіти, визначити переваги й недоліки підготовки у контексті розвитку творчих здібностей.	30.10.2024	
4	Обґрунтувати і розробити методику застосування ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти.	10.11.2024	
5	Експериментально перевірити методику застосування ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти.	20.11.2024	

Студент

_____ Руслан МЕРЧАСЬКИЙ
(підпис) (ім'я, прізвище)

Нормоконтроль

_____ Валентина БУРБИГА
(підпис) (ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Тема магістерської роботи: «Розвиток творчих здібностей студентів інженерно-педагогічних спеціальностей у процесі педагогічної підготовки».

Робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел, проміжних та загальних висновків.

Робота присвячена проблемі вдосконалення методики навчання майбутніх інженерно-педагогічних кадрів ефективному використанню дидактичних основ у процесі розробки та здійснення навчально-виховного процесу в системі професійно-технічної освіти.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й розробити методику розвитку творчих здібностей студентів інженерно-педагогічних спеціальностей засобами ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти.

Об'єкт дослідження – процес педагогічної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей.

Предмет дослідження – методика розвитку творчих здібностей студентів інженерно-педагогічних спеціальностей засобами ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти.

В роботі визначено зміст поняття творчості, творчих здібностей, а також особливості розвитку творчих здібностей студентів у ЗВО; визначено сутність і місце ігрових технологій в системі вищої освіти, встановлено особливості вибору й застосування ігрових технологій для розвитку творчих здібностей студентів; здійснено аналіз підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей з дидактичних основ професійної освіти, визначено переваги й недоліки підготовки у контексті розвитку творчих здібностей; обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено методику застосування ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти.

Ключові слова: студенти інженерно-педагогічних спеціальностей, творчі здібності, педагогічна підготовка, ігрові технології, методика розвитку творчих здібностей.

THE ABSTRACT

Theme of master's work: "Development of creative abilities of students engineering and pedagogical specialties in the process of pedagogical training".

The work consists of an introduction, two sections, bibliography, intermediate and general conclusions.

The work is devoted to the improvement of teaching methods of the future engineering and pedagogical staff efficient use of didactic foundations in the development and implementation of the educational process in the system of vocational and higher education.

The purpose of research - a theoretical basis and develop a methodology for the development of creative abilities of students of pedagogical specialties gaming technology tools in the study of discipline "Professional Education Didactic bases".

The object of study - the process of pedagogical preparation of students of engineering and pedagogical specialties.

Subject of research - methods of development of creative abilities of students of pedagogical specialties gaming technology tools in the study of discipline "Professional Education Didactic bases".

The paper defined the content of the concepts of creativity and creative abilities, as well as the features of the development of creative abilities of students in higher education; defined the nature and location of gaming technology in higher education, and also features the selection and use of gaming technology for the development of creative abilities of students; The analysis of training of students of pedagogical skills on the subject "Didactic bases of vocational training", identified the advantages and disadvantages of training in the context of the development of their creative abilities; It justified the application of the model of gaming technology in learning the subject "Didactic bases of vocational education"; developed and methods of use of gaming technology in learning the subject "Didactic bases of vocational education" experimentally verified.

Keywords: students of engineering and pedagogical specialties, creativity, teacher training, gaming technology, the method of development of creative abilities.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	12
1.1. Розвиток творчих здібностей у студентів ЗВО як педагогічна проблема.....	12
1.2. Сутність, особливості і місце ігрових технологій в системі вищої освіти.....	20
1.3. Застосування ігрових технологій у навчальному процесі та їх вплив на розвиток творчих здібностей студентів.....	36
Висновки до першого розділу.....	42
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ОСНОВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	44
2.1. Особливості навчання дидактичних основ професійної освіти студентів інженерно-педагогічних спеціальностей...	44
2.2. Способи застосування ігрових технологій для розвитку творчих здібностей студентів в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти.....	52
2.3. Експериментальна перевірка способів застосування ігрових технологій для розвитку творчих здібностей студентів в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти...	75
Висновки до другого розділу.....	83
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Актуальність. Виклики сучасності, що зумовлені динамікою змін в усіх сферах життя, актуалізують проблему якості вищої освіти, в системі якої відбувається підготовка майбутнього фахівця, учасника соціально-економічних відносин, громадянина. Виходячи з цього, стає очевидним необхідність постійного вдосконалення навчального процесу, метою якого є досягнення визначених цілей і пріоритетів, що диктує час. Таким чином, орієнтація на ті методи і форми навчально-виховної діяльності, які сприяють інтелектуальному і професійному розвитку студентів в межах актуального сьогодні компетентнісного підходу, що формує установку на ґрунтовну освіту, творчу ініціативу та компетентність як найважливіший капітал сучасного фахівця, стає необхідністю. В цьому контексті одними з найбільш ефективним є так зване активне навчання, в склад якого входять ігрові технології, як засіб результативного опанування необхідними знаннями і навичками, ефективного інструменту розвитку творчих здібностей особистості.

Проблема включення ігрової методики в навчальний процес піднімали ще класики педагогічної науки: Я.Коменський, А.Макаренко, В.Сухомлинський, С.Русова, К.Ушинський. Відомі з цього приводу й дослідження психологів Б.Ананьєва, О.Киричука, А.Піаже, В.Роменця, С.Рубінштейна, Т.Титаренка та ін. Проблеми розвитку творчого потенціалу людини досліджували Д.Богоявленська, Л.Виготський, В.Маляко, С.Сисоєва та ін. Дослідження активних методів навчання та різні аспекти впливу ігор на формування професійної спрямованості студентів висвітлені у дослідженнях Ю.Бабанського, Б.Букатова, Т.Кашканової, Л.Литвіної, М.Махмутова, О.Приходько, М.Стельмахович, В.Ткаченко, О.Хоменко, О.Хорошковської та ін. Але попри значну увагу фахівців до інноваційних методів і технологій навчання, існують певні розбіжності щодо визначень, трактувань сутності ігрових методів та самої гри, як елемента навчального процесу, що зумовлює продовження аналізу та вивчення зазначеного питання.

Отже, метою кваліфікаційної роботи є – теоретично обґрунтувати й розробити методику розвитку творчих здібностей студентів інженерно-педагогічних спеціальностей засобами ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти.

Об'єкт дослідження – процес педагогічної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей.

Предмет дослідження – методика розвитку творчих здібностей студентів інженерно-педагогічних спеціальностей засобами ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти.

Для досягнення визначеної мети необхідно виконати наступні завдання:

1. На основі аналізу педагогічної літератури визначити зміст поняття творчості, творчих здібностей, а також з'ясувати питання щодо особливостей розвитку творчих здібностей студентів у ЗВО.

2. Визначити сутність і місце ігрових технологій в системі вищої освіти, встановити особливості вибору й застосування ігрових технологій для розвитку творчих здібностей студентів.

3. Здійснити аналіз підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей з дидактичних основ професійної освіти, визначити переваги й недоліки підготовки у контексті розвитку творчих здібностей.

4. Обґрунтувати і розробити методику застосування ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти.

5. Експериментально перевірити методику застосування ігрових технологій в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти.

Під час роботи над визначеною проблемою були використані методи аналізу, порівняння, систематизації й узагальнення даних, спостереження, анкетування, педагогічний експеримент.

Новизна отриманих результатів: подальшого розвитку здобули підходи до розвитку творчих здібностей студентів інженерно-педагогічних спеціальностей засобами ігрових технологій.

Теоретичне значення: розроблено цілі, зміст й способи розвитку творчих здібностей студентів інженерно-педагогічних спеціальностей засобами ігрових технологій.

Практичне значення: у практику підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей впроваджено методику розвитку творчих здібностей студентів інженерно-педагогічних спеціальностей засобами ігрових технологій.

Отримані результати можуть бути використаними в індивідуальній педагогічній діяльності, для підвищення науково-методичного рівня організації навчально-виховного процесу закладу вищої освіти, для подальшого вивчення зазначеної теми тощо.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Розвиток творчих здібностей у студентів ЗВО як педагогічна проблема

У сучасний період змін в системі національної освіти одним із найважливіших завдань, що постають перед нею, є формування творчої активності студентів. Сьогодення вимагає висококваліфікованих спеціалістів, які творчо ставляться до своєї справи, здатні особистою працею сприяти успішному розвитку науки, техніки, виробництва. Щоб людина могла самостійно пізнавати навколишній світ, відповідати на вимоги і виклики часу, її треба цьому навчити. У Національній доктрині розвитку освіти наголошується, що мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства. І саме для цього у навчальних закладах повинні створюватися сприятливі умови для самовираження особистості студентів у різних видах діяльності, розкриття їх нахилів, здібностей і обдарованості [5, с. 280].

Розвиток творчих здібностей студента – нагальна проблема сучасної психолого-педагогічної науки і практики. Радикальні зміни в суспільстві є складний і тривалий процес, пов'язаний з пошуком нових шляхів, засобів здійснення перетворень в усіх сферах життєдіяльності людей. Все це зумовлює необхідність творчої участі у цьому процесі всіх членів суспільства, тому що недостатня творча активність, відсутність ефективних стимулів їх розвитку та реалізації.

Процеси демократизації і гуманізації суспільства створюють можливість вибору шляхів життєдіяльності його членів, сприятливі умови для творчості кожного. У суспільстві розвиток особистості, їх творчих можливостей, стає метою всіх суспільних відносин. Саме тому, у сучасних умовах діяльність навчальних закладів потребує конкретних змін. Це викликало необхідність формування суспільно-активної та творчої особистості, що можливо для студента, самореалізації її особистості у навчально-виховному процесі.

Розвиток і виховання студентської молоді реалізує важливе завдання формування творчого потенціалу суспільства, забезпечує інтенсивний соціальний розвиток науки і культури, виробництва і соціального життя.

Важлива роль у вирішенні проблеми формування творчих здібностей студентів належить організації навчання і виховання у навчальних закладах, позашкільних навчальних закладах, які покликані забезпечити творчий розвиток кожного. Однак, на практиці викладач не завжди використовує можливості навчальних закладів для творчості, розвитку індивідуальності студентів, їх самостійності, ініціативи, що є особливо важливим у старшому підлітковому віці, коли відбувається становлення особистості.

Головний закон усіх змін – творчість, яка надає сенс життю людини. Для розвитку творчих здібностей молодим людям необхідно навчитися мислити творчо, володіти основними операціями мислення, розвивати внутрішній потенціал. Тому першим об'єктом виховання має бути розум людини. Для розвитку розумових здібностей молодій людині необхідно виховувати пам'ять. Другим об'єктом виховання є серце. Якщо виховання розумових здібностей звернено до інтелекту, то виховання моральних якостей звернено до серця. Єдність думок і вчинків, слова і діла, розуму і волі – ось ті основні положення, що сприяють становленню всебічно розвиненої, духовно багатой особистості зі сформованими творчими здібностями.

Проблеми розвитку творчого потенціалу людини досліджували Д. Богоявленська, Л. Виготський, В. Маляко, С. Сисоєва та ін. Їхні праці дають можливість розуміння шляхів і умов розвитку здібностей.

Актуальним засобом творчих здібностей студентів є творчі або креативні напрямки, за допомогою яких викладач спонукає студентів до творчих, креативних дій.

Творчі уміння є складовими узагальнених пізнавальних умінь, і процес їх формування досить складний. В ньому можна виділити декілька напрямків:

- 1) визначення рівня творчих здібностей;
- 2) визначення перспективи розвитку творчих умінь з урахуванням індивідуальних особливостей людини;
- 3) розробка пакету диференційованих творчих завдань /різного рівня «допомоги»/;
- 4) підготовка евристичних приписів, спрямованих на оволодіння тим чи іншим методом наукового дослідження, багаторазове усвідомлене виконання яких сприяє мимовільному їх запам'ятовуванню;
- 5) представлення в різних формах засвоєних знань та способів дії.

Розв'язати проблему виховання творчої особистості неможливо без формування цілого ряду спеціальних здібностей, серед яких важливе місце займають дослідницькі. Останнім часом теоретична актуальність і практичні потреби привернули увагу вчених до цього питання. Його розглядали з погляду дидактики. Психологи стверджують, що дефініція цього поняття, структура дослідницьких здібностей, особливості формування їх на різних етапах навчання ще не розглядалися, хоч їх вивчення потрібне для побудови ефективних стратегій керування навчально-виховним процесом.

Здібності - це індивідуально-психологічні особливості людини, які забезпечують успіх у діяльності, легкість і швидкість оволодіння нею. Здібності не тотожні набутим знанням, умінням і навичкам, вони виступають як нервово-психічні передумови до потенції формування функціональних систем які забезпечують оволодіння знаннями, вміннями і навичками і в той же час самі формуються і розвиваються в процесі навчання [1, с. 173]. Цікаве визначення саме творчих здібностей дав відомий представник психоаналізу Е.Фромм, - це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в

нестандартних ситуаціях; це спрямованість на відкриття нового і здатність глибокого усвідомлення свого досвіду. Основними показниками творчих здібностей є швидкість і гнучкість думки, оригінальність, допитливість, точність і сміливість [31, с. 10].

Зазвичай науковці поділяють здібності на загальні і спеціальні. Загальні здібності забезпечують успішне виконання різних видів діяльності (таких, які вимагають прояву високорозвиненого інтелекту і напруженої розумової діяльності). Загальні здібності дають можливість успішно навчатись, оскільки спираються на розвинені якості інтелекту - пам'яті, мислення, уваги, уяви, сприймання, виражаються через коефіцієнт інтелекту. Такі здібності спираються на загальні вміння, необхідні в кожній галузі діяльності, зокрема такі, як уміння усвідомлювати завдання, планувати й організовувати їх виконання, використовуючи наявні в досвіді людини засоби, розкривати зв'язки тих речей, яких стосується діяльність, оволодівати новими прийомами роботи, переборювати труднощі на шляху до мети.

Спеціальні здібності - проявляються в певній сфері діяльності людини - музиці, математиці, малюванні, спорті, техніці тощо. З розвитком спеціальних здібностей розвиваються і загальні їх сторони. Високі спеціальні здібності мають у своїй основі достатній рівень розвитку загальних здібностей. У однієї людини можливе поєднання як загальних, так і спеціальних видів здібностей.

Розрізняють також теоретичні й практичні здібності. Теоретичні - пов'язані з функціонуванням у людини теоретичного, абстрактного мислення. Люди, які володіють цими здібностями, схильні до наукової діяльності. Практичні здібності передбачають наявність і переважання в діяльності практичного, наочно-дійового мислення. Люди з практичними здібностями віддають перевагу практичним справам у сферах виробництва, торгівлі, підприємницької діяльності тощо. Кожен вид здібностей може проявлятися як в ранньому, так і в зрілому віці і досягати високого рівня розвитку [23, с. 67].

Крім того, кожна здібність має свою структуру, в якій розрізняють провідні й допоміжні властивості. Зокрема, провідними властивостями в

літературних здібностях є особливості творчої уяви та мислення; яскраві наочні образи пам'яті тощо.

Специфічними є шляхи розвитку спеціальних здібностей. Вирізняють такі рівні здібностей: репродуктивний (забезпечує високе вміння засвоювати знання, оволодівати діяльністю) і творчий (забезпечує створення нового, оригінального). Слід, однак, зважати на те, що кожна репродуктивна діяльність має елементи творчості, а творча діяльність включає і репродуктивну, без якої вона неможлива.

Належність особистості до одного з трьох людських типів: «художнього», «розумового» і «проміжного» (за термінологією І.П. Павлова) суттєвою мірою визначає особливості її здібностей [2, с. 56].

Існує ще один підхід, згідно з яким, у структурі здібностей виокремлюють потенційні та актуальні можливості розвитку. Потенційні здібності - це можливості розвитку особистості, які виявляються щоразу, коли перед нею постає необхідність розв'язання нових завдань. Проте розвиток особистості залежить не лише від її психологічних якостей, а й від тих соціальних умов, у яких ці якості може або не може бути реалізовано. У такому разі говорять про актуальні здібності. І справді, аж ніяк не кожна людина може реалізувати свої потенційні здібності відповідно до своєї психологічної природи, оскільки для цього може не бути об'єктивних умов і можливостей. Таким чином, актуальні здібності становлять тільки частину потенційних [2, с. 69].

Найвищий рівень розвитку і прояву здібностей позначають поняттями «талант» і «геній». Талановиті і геніальні люди досягають в теорії і практиці нових результатів, які мають велике значення для суспільства. Проте, між поняттями «талант» і «геній» існує відмінність. Талановиті люди створюють нове у межах вже визначених ідей, напрямів, способів досліджень. Геніальна людина відкриває принципово нові шляхи в галузі наукових досліджень, виробництва, мистецтва тощо.

Основою здібностей є задатки - це породжені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи, мозку людини. Задатки переходять у спеціальні здібності лише в результаті їхнього розвитку в процесі активної діяльності людини, навчання і виховання. Навіть за наявності геніальних задатків вирішальну роль відіграє праця. Так, видатний американський винахідник Т.Едіссон говорив: «Геній - це на 1% натхнення, а на 99% потіння» [8].

Таким чином, виходячи з вищевикладеного, реалізація здібностей і задатків людини залежить від створення відповідних умов. Якщо говорити про розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців, то, безумовно, цей процес залежатиме саме від методів навчання. Орієнтацією для викладача щодо цього завдання, можуть стати підсумки досліджень вчених-психологів, а саме сім основних рис творчої особистості, які вони визначили:

- мислення є незалежним і самостійним;
- не бояться здатись смішними, коли вивчають і пропонують незвичні для решти людей способи вирішення питань;
- важко входять у життя будь-якої соціальної групи;
- уявлення про життя і суспільство, сутність власних вчинків, можуть бути неоднозначними;
- характерні довірливість і прагнення об'єднати дані з різних галузей науки і практики;
- зберігають дитячу властивість живо і образно сприймати навколишню дійсність, їх сприймання світу постійно оновлюється і доповнюється;
- мислять, ніби збавляючись, без видимої напруги породжують нові незвичні ідеї [16, с. 87].

Отже, психологи називають в якості творчих здібностей такі якості розуму, як самостійний переніс знань у нову ситуацію, бачення нових проблем у стандартних умовах, бачення нової функції знайомого об'єкту, бачення структури об'єкту, вміння знаходити альтернативу вирішення, проблеми вміння комбінувати раніше вже відомі способи вирішення проблем в новий

спосіб, вміння створювати оригінальний спосіб вирішення, при тому, що відомі інші [20, с. 116].

У контексті даного дослідження, можна зробити висновок, що виховання творчої особистості пов'язане із формуванням спеціальних здібностей, серед яких важливе місце займають дослідницькі. Так, аналіз матеріалів, одержаних при проведенні лонгитюдного спостереження за роботою обдарованих дітей дозволяє зробити висновок про те, що в структурі дослідницьких здібностей важливе значення мають мотиваційний, операційний і вольовий компоненти в поєднанні з високою працездатністю. При цьому провідна роль належить мотиваційному компоненту, основу якого складають розвинені пізнавальні потреби і стійкий пізнавальний інтерес, який стимулює ініціативність і самостійність, спрямовані на аналіз нової ситуації, на пізнання спочатку простого, але ще незнаного, на пошук нових оригінальних шляхів розв'язання задач. Виявлені компоненти є обов'язковими і відсутність чи низький рівень розвитку хоч одного з них робить даремними всі намагання педагога розвинути даний вид здібностей. Результати досліджень свідчать, що з урахуванням віку структура дослідницьких здібностей зазнає певних змін. Любов до цікавої і творчої праці поступово переростає в постійну готовність до напруженої праці над вибраною проблемою. При цьому помітно зростає роль вольового компоненту [20, с. 115-116].

Розвиток інтелекту, набутий досвід дослідницької роботи сприяє появі інтуїції, яка з віком починає все частіше і яскравіше проявлятися в творчій діяльності особи. У процесі навчання можна суттєво розвинути навчальні здібності значної кількості студентів саме за умови цілеспрямованої організації їх пізнавальної діяльності.

Так, за результатами опитування студентів, у більшості виявилися ті, які вважають, що для досягнення успіху у творчій навчально-пізнавальній діяльності, крім зацікавленості, треба володіти спеціальними прийомами творчої діяльності. Отже, організація навчально-пізнавальної діяльності

пошукового характеру сприяє розвитку творчих здібностей молодій людині. До завдань, що відповідають цим вимогам слід віднести так звані проблемні завдання, або, на думку окремих фахівців, їх краще назвати саме творчими завданнями, бо поняття «проблемне завдання» більше підкреслює пізнавальний аспект творчого процесу, що, звичайно, не досить для повного обсягу проблеми. Творчим вважається таке завдання, яке повністю є новим, або включає новизну, потребує великих зусиль, спеціального пошуку, нового способу розв'язання. Результати досліджень впливу творчих завдань на навчальний процес, дають підставу стверджувати, що творче завдання може виникати лише там, де є протиріччя. Причому, частіше всього мова йде про загальне протиріччя між «знаннями і незнаннями» або про протиріччя у місці знань, які спочатку здаються зовсім несумісними. Відомий психолог С.Рубінштейн, назвав описану ситуацію конфліктом між тим, що дано і тим, що необхідно досягнути. Таке тлумачення проблеми виникає із розуміння творчості як власне розумового процесу. Але, щоб спрямувати людину до творчої діяльності необхідні певний емоційний настрій, мотивація, установки, рівень власної активності особистості тощо. Без цих компонентів неможливе виникнення творчої ситуації, а звідси, і самої творчості [20, с. 117].

Творчі здібності людини формуються протягом усього життя. Організуючи розвиток творчих здібностей студентів, слід виходити із зазначених психолого-педагогічних положень, враховувати, що головним є діяльнісний підхід у навчанні, що розвиток особистості не відбувається за пасивного споглядання нею навчального процесу, а також те, що важливими є умови навчання, а саме:

- атмосфера взаєморозуміння, співтворчості, сприймаючи кожного студента як особистість;
- діалогічна форма ведення занять, коли студенти мають змогу самостійно мислити, вносити пропозиції, набувають навичок відстоювати свою думку;
- ситуація вибору і можливість студентам здійснювати цей вибір.

Отже, в процесі навчання, коли йдеться про розвиток творчих здібностей, відбувається активна взаємодія між студентом та викладачем. При цьому викладач не вимагає простого відтворення навчального матеріалу, який він надає, а орієнтує на об'єкт пізнання, організує, стимулює та оцінює навчальну діяльність студента, який, в свою чергу, повинен оволодіти необхідним обсягом змісту, навичок, видами діяльності, що містяться у навчальних програмах. Отже, викладач управляє процесом навчання, але робить він це спираючись на нормативні вимоги та основні принципи навчання, які відображають зв'язок між об'єктивними закономірностями навчального процесу та цілями освіти і можуть розглядатися як рекомендації, що направляють педагогічну діяльність до визначеної мети з урахуванням всіх особливостей процесу навчання тощо.

1.2. Сутність, особливості і місце ігрових технологій в системі вищої освіти

Аналіз різних теоретичних підходів до опису різноманіття активних методів навчання, що сприяють розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців розкрив об'єктивні труднощі у їхній класифікації і разом з тим дозволив знайти певні досягнення, що дозволяють привести їх синтетичний опис з позиції цілісного підходу до навчання [24, с.234]. Однією з найпоширеніших класифікацій методів активного навчання у ЗВО, є та, що запропонована А.Смолкіним [25]. Дослідник розрізняє імітаційні методи активного навчання, тобто форми проведення занять, в яких навчально-пізнавальна діяльність побудована на імітації професійної діяльності, та не імітаційні, це – всі способи активізації пізнавальної діяльності на лекційних заняттях. Умовно це можна визначити наступним чином (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Класифікація активних методів навчання (за А.Смолкіним)

Імітаційні методи	Неімітаційні методи
-------------------	---------------------

	ігрові	неігрові
1. Проблемна лекція, лекція вдвох, лекція із заздалегідь запланованими помилками, лекція прес-конференція, 2. Евристична бесіда, 3. Пошукова лабораторна навчальна дискусія, 4. Самостійна робота із літературою, 5. Семінари, 6. Дискусії	ділова гра, педагогічні ситуації, фахові завдання і т.п.	колективна розумова діяльність, ТРВЗ (теорія розв'язання винахідницьких задач) робота.

Підтвердженням ефективності використання саме активно-ігрових методів навчання є результати соціологічних досліджень різних форм і методів викладання, які свідчать, що засвоєння матеріалу лекції складає 20%, лекції з використанням наукових джерел підвищує даний показник до 30%, лекція з використанням аудіовізуальних засобів дає 50% умов інформації, дискусія - 70%, а ось гра - 90% [14, с.93]. На цій основі у навчальному процесі ЗВО активно використовуються саме ігрові методики. Важливим аспектом проблеми розроблення і впровадження ігрових методів у навчальний процес ЗВО є вивчення теоретико-методологічних засад технології ігрового навчання, дослідження ефективності, навчальних, розвивальних та виховних можливостей дидактичних ігор, їхнього впливу на формування творчої активної, професійно і соціально компетентної особистості фахівця тощо [10, с.89-97].

Ігрова технологія навчання – це системний спосіб організації навчання, спрямований на оптимальну побудову навчально-виховного процесу та реалізацію його завдань [18, с.49]. Ігрова технологія дозволяє моделювати конкретний аспект професійної діяльності, при цьому можливе своєчасне коригування здійснюваних дій. А в процесі ігрових педагогічних технологій піддаються саморозвитку спеціальні професійно значущі якості майбутнього фахівця. Важливий механізм варіативності, можливості ігрового моделювання, а також розвитку творчих здібностей. У їх процесі відбувається

корекція структури особистості, ціннісних відносин і інтеріоризація набутих знань і вмінь з зовнішньої сфери у внутрішню структуру в студента [34, с. 154].

При використанні ігрової технології, активно-ігрових методів навчання необхідно враховувати певні особливості, що охоплюють всю систему навчального процесу:

- принцип індивідуалізації – врахування індивідуальних особливостей студентів, що дозволяє створити умови для розкриття здібностей і нахилів студентів. Індивідуалізація здійснюється за рахунок корегування змісту, обсягу, часу виконання чи засвоєння.

- гнучкість – поєднання варіантності підготовки, що передбачає ділення на спеціальності і спеціалізації, зміну направленості навчального процесу, враховуючи внутрішні та зовнішні вимоги;

- ефективність – надання студентам максимально можливої самостійності вибору, освітніх маршрутів – елективних курсів, і здобуття знань (чи навіть кваліфікацій) з урахуванням індивідуальних бажань і можливостей;

- контекстний підхід – відповідність змісту та логіки навчального матеріалу (загальноосвітніх дисциплін) особливостям, інтересам майбутньої професії, в результаті чого навчання набуває усвідомлений, предметний, контекстний характер;

- розвиток співпраці – перехід на принципи довіри, взаємодопомоги, взаємної відповідальності, як з боку студентів, так й викладачів.

Отже, використання методів активно-ігрового навчання – це засіб вирішення проблеми активізації навчальної діяльності, розвитку мислення, пізнавальної активності та інтересу. Застосування в педагогічній практиці методів активного навчання, ґрунтується як на загально-дидактичних, так й на специфічних принципах:

- принцип рівноваги між змістом та методом навчання з урахуванням підготовленості студентів й темою заняття;

- принцип моделювання (формулювання очікуваного результату, образу студента з певними знання, вміннями, навичками, що допоможе не відхилятися від наміченого плану та реальності);

- принцип вхідного контролю (допомагає побудувати навчальний процес відповідно до реального рівня підготовленості студентів, виявленні їх інтересів, потреб, обрати відповідні прийоми роботи тощо);

- принцип відповідності змісту і методів цілям навчання;

- принцип проблемності (отримання знань через долання перешкод, що створені постановкою проблеми);

- принцип «негативного досвіду», що передбачає два нових елемента: аналіз та оцінка помилок, що допущені в конкретних ситуаціях, та забезпечення помилки з боку студентів в процесі здобуття знань, вмінь та навичок, що зумовлено відсутністю відповідного досвіду, з подальшим її аналізом та розробкою техніки її запобігання в подальшому;

- принцип «від простого до складного»;

- принцип безперервного оновлення (новизна навчального матеріалу, прикладів, використання педагогічних прийомів, тзн і т.д.);

- принцип організації колективної діяльності;

- принцип випереджаючого навчання;

- принцип діагностування (перевірка ефективності занять);

- принцип економії навчального часу;

- принцип вихідного контролю (підсумковий контроль).

Ігровий метод навчання передбачає визначення мети, спрямованої на засвоєння змісту освіти, вибір виду навчально-пізнавальної діяльності і форми взаємодії педагога та студентів. Головною метою навчальних ігор є формування у майбутніх фахівців уміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Оволодіти необхідними фаховими вміннями і навичками студент зможе лише тоді, коли сам достатньою мірою виявлятиме до них інтерес і докладатиме певних зусиль, тобто поєднуючи теоретичні

знання, здобуті на лекціях, семінарах, самостійно, з розв'язанням конкретних виробничих задач і з'ясуванням виробничих ситуацій. У цьому контексті ігрова діяльність виконує низку важливих функцій:

- розважальну (отримання задоволення);
- спонукальну (викликає інтерес у студентів);
- комунікативну (засвоєння елементів культури спілкування майбутніх спеціалістів);
- самореалізації (кожен учасник гри реалізує свої можливості);
- розвивальну (розвиток уваги, волі та інших психічних якостей);
- діагностичну (виявлення відхилень у знаннях, уміннях та навичках, поведінці);
- корекційну (внесення позитивних змін у структуру особистості майбутніх фахівців);
- ігротерапевтичну (подолання різних труднощів, що виникають в інших видах життєдіяльності);
- міжнаціональної комунікації (засвоєння єдиних для всіх людей соціально-культурних цінностей);
- соціалізації (включення в систему суспільних відносин, засвоєння норм людського співіснування);
- більшість ігор об'єднані чотирма головними рисами (по с.шмакову);
- вільна розвиваюча діяльність, що здійснюється за бажанням, заради задоволення, а не результату;
- творчій характер діяльності (імпровізація);
- емоційність (суперництво, конкуренція, емоційна напруга);
- наявність прямих чи опосередкованих правил [37].

У структуру гри як діяльності входять: цілепокладання, планування, реалізація мети, а також аналіз результатів; як процесу: ролі, що беруть на себе учасники, ігрові дії (засіб реалізації ролей), ігрове застосування предметів, реальні відносини між тими, хто грає, сюжет (змістовність) [22, с. 52].

Мотивація ігрової діяльності забезпечується її добровільністю, можливостями вибору й елементами змагальності, задоволення потреби в самоствердженні, самореалізації.

Отже, ключовим поняттям при аналізі ігрових методів є саме поняття «гра». Попри його загальну вживаність і відомість, існують певні варіанти його визначення саме в контексті навчальної технології. Так, О.Хоменко розглядає навчальну ділову гру як змодельовану та педагогічно організовану навчально-пізнавальну, науково-дослідну, професійно-виробничу діяльність, що забезпечує формування соціального та професійного досвіду особистості [33, с. 9-10]. З огляду на те, що предметом гри є сама людська діяльність, І.Підласий пропонує гру, організовану з метою навчання, називати дидактичною. Трактуючи сутність гри на основі технології проблемного навчання, вчений зазначає, що дидактична гра – це активна навчальна діяльність з імітаційного моделювання систем, явищ, процесів, які вивчаються. У ній головним видом діяльності є навчальна діяльність, яка вплітається в ігрову і набуває рис спільної ігрової навчальної діяльності [21, с. 355]. На думку П.Підкасистого, дидактична гра – це така колективна, цілеспрямована навчальна діяльність, коли кожен учасник і команда в цілому об'єднані виконанням одного завдання і орієнтують свою поведінку на позитивний успішний результат [30, с. 169].

Достатньо широко у дидактиці представлені і підходи до видової класифікації навчальних ігор, за основу якої різні вчені беруть певні ознаки, що різнобічно характеризують гру. Наприклад, В.Оконь класифікує їх на тематичні, функціональні й конструктивні ігри, а за змістом - дидактичні, спортивні та військові [35, с. 357]. Узагальнену класифікацію ігор, що використовуються у навчально-виховному процесі різних навчальних закладів, запропонував М.Касьяненко. Він виділяє моногру, тренінг, навчальну гру, навчально-ділову гру, ділову гру [16, с. 218]. Існують також класифікації, представлені Ю.Бабанським, Г.Селевком, М.Кларінім.

Отже, ігрові методи багатопланові, і кожен з них у той чи інший спосіб сприяє виробленню певної навички. З огляду на те, що презентувати в даній роботі всі існуючі погляди на класифікацію ігор, узагальнено визначимо наступні види [17, с.13-14].

Ігри-вправи. До них відносять кросворди, ребуси, вікторини. Їх застосування сприяє активізації певних психічних процесів, закріпленню знань, перевірці їх якості, набуттю навичок, їх проводять на заняттях; ігри-вправи можуть бути елементами самостійних та позааудиторних завдань.

Ігрова дискусія. Вона передбачає колективне обговорення спірного питання, обмін думками, ідеями між кількома учасниками. Основним їх призначенням є виявлення відмінностей у тлумаченні проблеми і встановлення істини в процесі товариської суперечки.

Ігрова ситуація. Її основою є проблемна ситуація; активізує пізнавальний інтерес у студентів, спрямовує їх розумову діяльність. Зорієнтована ігрова ситуація на встановлення зв'язку теорії і практики з теми, що вивчалася або вивчається: вміння аналізувати, робити висновки, приймати рішення у нестандартних ситуаціях. Така гра спонукає студентів до діяльності на основі певної ситуації, яка ґрунтується на необхідній сукупності знань, умінь і навичок, якими повинні оволодіти студенти.

Рольова гра. Вона дає змогу відтворити будь-яку ситуацію в «ролях», вона спонукає студентів до психологічної переорієнтації. Такий метод інтенсифікує розумову працю, сприяє швидкому і глибокому засвоєнню навчального матеріалу. У процесі рольової гри розкривається інтелект студента; під впливом зміни типу міжособистісних стосунків він долає психологічний бар'єр спілкування. При даному методі формуються відносини не «викладач-студент», а стосунки «гравець-гравець», за яких учасники надають один одному допомогу, підтримку, створюючи атмосферу, яка сприяє засвоєнню нового матеріалу, оволодінню студентами певним видом діяльності. Заняття з використанням рольових ігор відбуваються жваво,

емоційно, за високої активності студентів та сприятливої психологічної атмосфери.

Ділова навчальна гра. Це навчально-практичне заняття, яке передбачає моделювання діяльності щодо розв'язання складної проблеми, прийняття певного рішення, пов'язаного з управлінням виробничим процесом. Ділова навчальна гра поєднує в собі ознаки навчальної і майбутньої професійної діяльності і є діяльністю колективною. Вона дає змогу студентові збагнути і подолати суперечності між абстрактним характером предмета навчально-пізнавальної діяльності (знання, знакові системи) і реальним предметом майбутньої професійної діяльності, індивідуальним способом навчання студента і колективним характером професійної діяльності, опорою в навчанні переважно на інтелект студента і залученням у процес особистості спеціаліста.

Існують різні модифікації ділових ігор:

1. Імітаційні ігри. Імітується діяльність якої-небудь організації або її підрозділів. Імітуватися можуть події, конкретна діяльність людей і обстановка, умови, в яких відбувається подія або здійснюється діяльність. Сценарій імітаційної гри, окрім сюжету події, містить опис структури й призначення імітованих процесів.

2. Виконання ролей. У цих іграх відпрацьовується тактика поведінки, дій, виконання функцій і обов'язків конкретної особи. Для проведення ігор з виконанням ролі розробляється модель-п'єса, між учасниками розподіляються ролі з «обов'язковим змістом».

3. «Діловий театр». У ньому розігрується яка-небудь ситуація, поведінка людини в цій обстановці. Тут студент повинен мобілізувати весь свій досвід, знання, навички, зуміти вжитися в образ певної особи, зрозуміти її дії, оцінити обстановку і знайти правильну лінію поведінки. Основне завдання методу інсценування – навчити орієнтуватися в різних обставинах, давати об'єктивну оцінку своїй поведінці, враховувати можливості інших людей, встановлювати з ними контакти, впливати на їх інтереси, потреби й діяльність, не вдаючись до формальних атрибутів влади, до наказу. Для методу

інсценування складається сценарій, де описуються конкретна ситуація, функції й обов'язки дійових осіб, їх завдання.

4. Психодрама й соціодрама. Вони вельми близькі до «виконання ролей» і «ділового театру». Це теж «театр», але вже соціально-психологічний, у якому відпрацьовуються вміння відчувати ситуацію в колективі, оцінювати і змінювати стан іншої людини, уміння ввійти з нею в продуктивний контакт [36, с. 244].

Таким чином, ігрові технології навчання значною мірою впливають на позитивну самореалізацію особистості студентів, що значно підвищує якість навчання і являється важливою «рушійною силою» загального розвитку [12, с. 21].

В умовах сьогодення, коли відбувається трансформація соціально-економічних пріоритетів, коли від фахівця вимагається не тільки обізнаність щодо конкретної професійної задачі, але й вміння відчувати всі тонкощі змін середовища, бути готовим продукувати й приймати рішення, бути адаптивним, навчальний процес вимагає постійної динаміки та самовдосконалення відповідно до цих вимог. Крім того, ділові ігри можуть бути класифіковані наступним чином (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація ділових ігор

Принцип класифікації	Види
За розв'язуваними завданнями і цілями	дослідницькі; виробничі; навчальні
За об'єктом	міжгалузеві; галузеві; заводські, цехові
За характером пропонованої ситуації	комплексні; функціональні; ситуаційні
За ступенем формалізації	формалізовані; неформалізовані
За кількістю ігрових періодів	одноетапні; багатоетапні
За змістом гіпотетичних умов	реальні; умовні (вигадані)

Саме тому вибір адекватних технологій і методів навчання є важливою задачею освіти. В межах згаданого вище діяльнісного підходу, який зумовлює навчання студента шляхом самостійної діяльності, при чому, чим активніша ця пізнавальна діяльність, тим вище ефективність засвоєння, студент з пасивного суб'єкта перетворюється на активного учасника власного навчально-виховного розвитку. Методи навчання, які націлюють на таку діяльність отримали назву активних й мають сьогодні статус найбільш ефективних засобів організації навчально-виховного процесу в освітніх закладах.

Активним вважається таке особистісно-орієнтоване навчання, яке: виховує дієвість, ініціативність, самостійність, здатність до енергійного і продуктивного пізнання світу, уміння аналізувати, трансформувати навчальну інформацію; забезпечує систематичну мотивовану мобілізацію вольових, емоційних, інтелектуальних зусиль на досягнення навчально-пізнавальної мети, міцне засвоєння знань, умінь і навичок; сприяє активному оволодінню способами навчальної та професійної діяльності, розвитку мислення і творчої уяви; формує свідоме ставлення до змісту і процесу навчання, явищ реальної дійсності, активну життєву позицію [29, с. 65]. Таким чином, технології активного навчання, що об'єднують усі методи активного навчання (як засоби досягнення мети), - це навчання діяльністю. Так, згідно з Л.С.Виготським, навчання є причиною розвитку, тому що особистість розвивається в процесі діяльності [3].

Слід зупинитися на визначенні самого поняття «технології навчання». Технологія - від грец. *tehne* - «мистецтво», «ремесло», «наука», *logos* - «поняття», «вчення», це форма реалізації людського інтелекту, сфокусованого на розв'язанні суттєвих проблем буття. Ідея технологізації навчання не є новою, ще Я.А.Коменський закликав до того, щоб навчання стало «механічним» (тобто «технологічним»), прагнув відшукати такий порядок навчання, який неминуче приводив би до позитивних результатів. Масове

впровадження технологій навчання дослідники відносять до початку 60-х рр. XX ст. Важливо відрізнити поняття «методика» від поняття «технологія». Так, методика є окремою теорією, а технологія - алгоритмом її втілення у практику. Сучасні педагогічні технології охоплюють коло теоретичних та практичних питань керування, організації навчального процесу, методів та засобів навчання [4, с. 6-7]. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє нарахувати понад 300 визначень поняття «педагогічна технологія» [26, с.9]. Узагальнюючи, можна сказати, що педагогічна технологія є результатом педагогічних інновацій (нестандартних, оригінальних вирішень педагогічних проблем і завдань); вона покликана підвищувати ефективність та гарантувати високий рівень навчання.

Отже, розвивати творчі здібності студентів з урахуванням майбутньої спеціальності можна, використовуючи відповідні технології навчання. До таких, що найбільш відповідають зазначеним вимогам, належать: технологія проблемного навчання, технологія розвитку критичного мислення, а також сюди можна включити інформаційно-комунікаційні технології.

Розглянемо їх зміст, узагальнюючи основні, ключові особливості (табл. 1.3):

Таблиця 1.3

Технології активного навчання

Основа технології	Засіб реалізації	Основні методи і прийоми	Результат і цінність методу
1	2	3	4
Технологія проблемного навчання			
Моделювання реального творчого процесу шляхом створення проблемної	Активна взаємодія студента з проблемно-поставленим змістом навчання, що	Евристичний метод	Засвоєння нових знань як самостійне їх відкриття за допомогою викладача; набуття навичок наукового дослідження,

ситуації та управління пошуком рішення цієї проблеми	організований викладачем і в ході якого відбувається залучення до його вирішення		вирішення протиріч, творчого підходу до розв'язання проблемних питань, розвиток мислення. Відбувається розвиток особистісних якостей (мислення, увага), створюється позитивний емоційний фон навчання, творчий характер діяльності
Технологія розвитку критичного мислення			
Обґрунтована взаємодія людини та інформації, реалізація на принципах співпраці та сумісного планування діяльності	Система навчання, що формує навички роботи з інформацією в процесі письма та читання	Кластер (графічна організація матеріалу у вигляді грони), інсерт (активне читання матеріалу з його маркуванням), синквейн (неримований вірш, в якому п'ять строф), денотатний граф (особливий спосіб	Розвиток розумових, комунікативних та рефлексивних вмінь та дій, що актуальні не тільки в навчальній, але й в повсякденній діяльності

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4
		виділення з тексту ключового поняття) та ін. Результат – гнучкість мислення, комунікативність, самостійність, толерантність, відповідалість за результат своєї діяльності.	
Інформаційно-комунікаційна технологія			
Використання керованих інформаційних освітніх ресурсів, в тому числі баз користувачів та банків даних і знань студентів й викладачів з можливістю постійного доступу для роботи з ними	Робота з ТЗН та інформаційними засобами навчання	Навички роботи з комп'ютерною технікою, інформаційно-комунікаційними системами	Використання візуального каналу, що допомагає утримувати мимовільну увагу студентів на досить значний час, сприяє індивідуалізації навчання, розвитку самостійності, набуттю навичок пошукової роботи, проведенню тренінгових та перевірочних робіт. Формується більш високий рівень навичок самоосвіти, вдосконалюються навички відбору та аналізу інформації

Сюди ж, безумовно, входить й ігрова технологія, зміст якої буде розглянуто в наступному розділі даної роботи.

Зазначені технології навчання суттєво підвищують мотивацію студентів до навчання, дозволяють зробити освітній процес більш продуктивним, досягти більшого ефекту при формуванні ключових компетенцій майбутнього фахівця тощо.

У межах навчальних технологій об'єднані відповідні методи. На сьогодні існує велика кількість визначень щодо поняття «метод навчання», якщо певним чином їх узагальнити, то можна дати наступне: метод - це сукупність способів і форм навчання, що направлені на досягнення певної його мети [13, с.5], він містить спосіб і характер організації пізнавальної діяльності студентів.

У сучасній дидактиці існують різні підходи до класифікації методів навчання, це питання висвітлено у роботах М.Данилова, Б.Єсипова, В.Оконя, І.Підласого, М.Левіної, М.Махмутова, В.Ф.Паламарчука і В.І.Паламарчука, А.П.Пінкевича, К.Сосницького, А.Сохоря та інших. Спробуємо визначити основні та дещо їх узагальнити, спираючись на наступні ознаки (табл. 1.4):

Таблиця 1.4

Класифікація методів навчання

Визначальні ознаки	Види методів
за джерелами пізнання	вербальні, наочні, практичні
за логікою	аналітико-синтетичні, індуктивні, дедуктивні
за типом навчання	пояснювально-ілюстративний, проблемно-розвивальний
за рівнем пізнавальної самостійності студентів	репродуктивні, продуктивні, евристичні
за дидактичною метою та функціями	стимулювання, організації та контролю
за видом діяльності викладача	викладу навчального матеріалу, організації самостійної навчальної діяльності студентів

У сучасній вітчизняній дидактиці найбільш популярними є праці А.Алексюка та В.Онищука, в яких подається історія розвитку методів навчання та їх класифікація. Так, за дидактичними цілями та завданнями В.Онищук розподіляє методи навчання, як це вказано у табл. 1.5.

Ідея бінарних методів з'явилася у 20-х рр.. XX ст., наукове обґрунтування їм дав А.Алексюк, який підкреслює, що «бінарна класифікація методів навчання має в своїй основі поділу не одну, а дві істотні ознаки і через те містить значно більшу інформацію про кожний метод навчання, ніж будь-

яка інша класифікація, в основу якої покладено кожен ознаку». Ідею об'єднання кількох ознак при класифікації методів навчання підтримали і розвили В.Ф.Паламарчук, С.Шаповаленко, С.Гончаренко, що лише доводить дискусійність і неостаточність вирішення цього питання.

Таблиця 1.5

Класифікація методів навчання (за В.Оніщуком)

Метод	Дидактична мета методу
комунікативний	засвоєння готових знань
пізнавальний	сприйняття, осмислення і запам'ятовування нового матеріалу
перетворювальний	засвоєння знань і творче використання навичок та вмінь
систематизований	узагальнення і систематизація знань, навичок і вмінь
контрольний	з'ясування якості засвоєння знань, навичок і вмінь та їх корекція

У будь-якому разі, вибір і використання методів навчання буде залежати від умов організації навчального процесу, від певних дидактичних функцій, а також від професійної майстерності самого викладача тощо.

Особливе місце в системі методів навчання займають саме активні методи, проблема яких розвивалася історично, у зв'язку з соціальними умовами, запитами практики і рівнем розвитку педагогічної науки. Методи активного навчання містять у собі будь-які способи, прийоми, інструменти розробки, проведення й удосконалювання процесу навчання, що відповідають наступним вимогам:

- пріоритет характеристик, запитів, особливостей студентів у розробці й організації процесу навчання;
- співробітництво студентів і викладача у плануванні і реалізації всіх етапів процесу навчання;
- активна, творча, ініціативна участь студента в процесі одержання необхідного ним результату навчання;

- максимальна наближеність результатів навчання до сфери практичної діяльності студентів;
- придатність результатів до практичного впровадження, розвитку й удосконалюванню після закінчення навчання.

Активні методи призвані залучити студентів до самостійності в отриманні і використанні інформації, розвитку особистісного інтересу до вирішення певних пізнавальних завдань і проблем, метою чого є отримання і закріплення відповідних практичних навичок. Під час такої активності залучаються усі психічні процеси (пам'ять, мова, уява і т.п.), що сприяє загальному розвитку особистісних якостей і можливостей. Це все пов'язане із розвитком саме творчих здібностей особистості студента, «виводить на поверхню» його потенціал, дозволяє «маніпулювати» їм, спонукаючи до створення нових комбінацій і, як наслідок, - нових освітніх та професійних продуктів.

Методи активного навчання сприяють розвитку творчих здібностей студентів і можуть бути використані на різних етапах навчального процесу:

- первинне оволодіння знаннями - проблемна лекція, евристична бесіда, навчальна дискусія;
- контроль знань (закріплення) – колективна розумова діяльність, тестування і т.п.;
- формування професійних вмінь, навичок на осевої знань та розвитку творчих здібностей – моделювання, ігрові та неігрові методи.

Більшість активних методів навчання має багатофункціональне значення в навчальному процесі. Так, наприклад, розбір конкретної ситуації можна використовувати для рішення трьох дидактичних задач: закріплення нових знань, вдосконалення вже отриманих професійних вмінь, активізація обміну знаннями та досвіду.

Перелічимо також основні особливості методів активного навчання:

- забезпечення «вимушеної» активізації діяльності слухачів, навіть поза залежністю від їх суб'єктивного бажання брати участь у процесі навчання;
- забезпечення підвищеного ступеня мотивації й емоційності;
- забезпечення прямих і зворотних зв'язків по взаємодії студента з викладачем або при рольовому колективному навчанні - одного з одним [6, с.67].

Оптимальне проведення навчального процесу передбачає комплексне застосування методів і засобів навчання, шляхом їхнього раціонального сполучення.

Таким чином, як видно із викладеного матеріалу, проблема розробки, класифікації і застосування є досить актуальною в педагогіці вищої школи, презентована різними підходами, але є очевидними позитивні результати її застосування, на аналізі яких зупинимося у наступному розділі даної роботи.

1.3. Застосування ігрових технологій у навчальному процесі та їх вплив на розвиток творчих здібностей

Педагогічна гра, як метод активного навчання, має суттєвою ознакою наявність чітко поставленої мети навчання і відповідного їй педагогічного результату, які можуть бути обґрунтовані, виділені в ясному вигляді й характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю [12, с. 21]. У попередньому параграфі особливу увагу приділено діловій грі, через значну увагу до неї в педагогічній літературі, як одному з найбільш пристосованому до реалій майбутньої професії методів ігрової технології і здобуття відповідних навичок. Нами визначені основні сутність і можливі різновиди цього варіанту активно-ігрових методів, які доводять, що ділова гра використовується для вирішення комплексних завдань: засвоєння нового та закріплення матеріалу, розвиток творчих здібностей, формування загальнонавчальних умінь, дає можливість студентам зрозуміти і вивчити навчальний

матеріал з різних позицій. Отже, розглянемо рекомендації, які дають фахівці щодо проведення ділової гри та проаналізуємо очікувані результати.

Особливості ділової гри чітко виділено Д.Селлі: перетворення людиною себе та предметів, що її оточують, і перенесення у вигадану імітовану ситуацію; занурення у даний імітований світ і перебування, діяльність у ньому [28, с.67]. Саме тому правильна організація ділової гри, вміле і методично виважене керівництво ігровою діяльністю сприяє формуванню інтелектуальної, морально-естетичної та соціальної сфер особистості фахівця, формує та розвиває уяву, вдосконалює фізичні характеристики, виховує бажання активно діяти, розвиває навички гальмування та керівництва емоційними процесами, що є необхідним для суспільної і трудової діяльності.

Отже, розглянемо процес підготовка і проведення ділової гри, що здійснюється в кілька етапів (запропоновано Е.Хруцьким):

- вибір теми, яка містить завдання або ситуацію, що потребує вироблення і прийняття конкретних рішень;
- визначення мети гри, складу і функцій її учасників;
- розроблення моделі гри, яка має якнайповніше відображати виробничий процес чи практичну ситуацію. При цьому слід пам'ятати, що гра - це спрощена реальна дійсність, яка передбачає імітацію впливу на виробничий процес зовнішнього середовища і зв'язки з ним;
- розроблення критеріїв оцінювання роботи студентів. Головним мотивом навчально-педагогічних ігор та основним критерієм оцінювання мають бути успішне застосування студентами теоретичних знань на практиці, а також ефективна взаємодія з іншими учасниками гри.
- ознайомлення студентів з метою гри та проблемною ситуацією, розподіл ролей і доведення до їх відома критеріїв оцінювання. Це слід зробити за тиждень до гри. Водночас студенти повинні мати список рекомендованої літератури. Під час розподілу ролей і «посад» між учасниками необхідно враховувати рівень їхніх знань, здібності та індивідуальні особливості. Важливо, щоб ролі не були постійними в усіх іграх.

– перебіг гри та аналіз її результатів.

Важливим моментом в іграх є фактор часу: кожен етап нормується, доведено, що учасники, які працюють без контролю часу, витрачають на виконання певного обсягу робіт у грі на 30-40% часу більше, ніж учасники, які працюють з обмеженням часу. Кінцевий результат гри залежить від якості прийнятих рішень і дотримання часового режиму гри.

При плануванні ділової гри рекомендується поєднувати різні її форми. Гра може містити кейси (ситуації). Кейс-метод відрізняється від методу ділових ігор, тому що він орієнтований на пошук і вирішення проблеми. Таким чином, кейс - це модель певної ситуації, а ділова гра - модель практичної діяльності [38].

У попередньому параграфі нами вже визначені імовірні варіанти ділових ігор, але, як вже йшлося, існують різні підходи до визначень і класифікацій. З метою ілюстрації їх методики проведення, наведемо ще один варіант класифікації, що містить ті різновиди, що найбільш зручно використовувати в навчальному процесі [38].

Таблиця 1.6

Класифікація форм ділових ігор

Форма ділової гри	Характеристика
1	2
Групова дискусія	Формує навички роботи в групі. Учасники виконують однакове завдання, дотримуючись правил проведення дискусії. Після закінчення часу відповіді розбираються і оцінюються
Рольова гра	Кожному належить зіграти індивідуальну роль, змодельовати ситуації. Ролі нейтральні, не викликають особистих емоцій
Салонна гра	Проводиться в організованому просторі і має жорсткі правила. Результати гри фіксуються.

Продовження табл. 1.6

1	2
Емоційно-діяльнісна гра	Є формою тренінгу, моделює ситуацію людських відносин без жорстких правил
Бліц-гра	Гра з елементами дискусії, мозкового штурму, рольових ігор та аналізу ситуацій
Імітаційна гра	Імітація практики. Учасники разом чи індивідуально вирішують конкретну задачу, проблему.
Інноваційна	Спрямована на генерацію нових ідей в нестандартній ситуації.

Усі перераховані вище технології та приклади ділових ігор взаємопов'язані. Рекомендується використовувати їх в комплексі для ефективної практичної діяльності учасників і досягнення поставлених завдань.

Під час реалізації ігрової технології, важливим для навчального процесу є когнітивна та комунікативна взаємодія викладача студентів. Від рівня та якості такої взаємодії значно залежить якість навчання. Так, доведено, що рівень активності студентів підвищується, якщо, наприклад, семінарське заняття проводити у формі ділової гри, під час якої студенти поділені на підгрупи і створюється ситуація певного змагання між ними. Спілкуючись у групах, студенти проявляють найбільшу активність, вони розподіляють між собою навчальні та ігрові ролі, виконують запропоноване викладачем завдання, вибирають оптимальний варіант його розв'язання. Крім того, активність і серйозне ставлення кожного студента підгрупи до пошуку, засвоєння і розуміння правильної та повної відповіді на питання стимулюватиме те, що лише один представник від групи (за вибором викладача) буде захищати роботу всього колективу. При цьому в умови гри (при однаковому для підгруп завданні) слід включити обмеження для представників груп у часі – вони матимуть для відповіді лише, наприклад, 2 хв. Таким чином, очевидними є позитивні результати застосування ігрових технологій і методів в навчальному процесі ЗВО. Студенти займають активну позицію в засвоєнні знань, зростає їх інтерес до цього. Крім того, значно

підвищується особистісна роль викладача - він виступає як лідер, організатор. Але треба зазначити, що проєктування і проведення занять з використанням ігрових технологій потребують, перш за все, компетентності в цих технологіях викладача, його вміння переглянути і перебудувати свою роботу із студентами [12, с.21].

Дійсно, організація процесу навчання з використанням ігрових ситуацій потребує кропіткої підготовчої роботи викладача, вироблення теоретичних і практичних умінь і навичок з конструювання гри. Адже добре організована гра повинна бути саморегульованою. Вона відбувається без видимої участі викладача, який діє поза грою (перед грою він виступає як організатор, а в кінці заняття, аналізуючи хід гри, підводить підсумки, робить відповідні висновки). Отож робота викладача повинна бути спрямована на педагогічне керівництво навчально-ігровою діяльністю студентів.

Виходячи з вищевикладеного, можна підсумувати, що ігрові дії визначаються цільовим аспектом гри. Вони можуть задаватись по-різному: сценарієм, ведучим гри, нормативними документами або ж формуються самими гравцями відповідно до їх власного бачення ситуації і поставленими перед ними цілями. Організація та проведення ділової гри - дуже тривалий і трудомісткий процес. Він полягає у створенні ігрової імітаційної моделі, визначенні мети, предмета гри та етапів її проведення, створенні сценарію, графічної моделі взаємодії учасників, визначенні правил гри та системи оцінювання учасників. Організатори гри можуть витратити багато часу на втілення її у навчальний процес, але варто байдуже поставитись до основних її виконавців, не врахувати їх індивідуальні особливості, погляди на свою майбутню професійну діяльність, взаємостосунки студентів у групі і гра перестає бути грою [32].

Отже, ігрову технологію можна застосовувати при захисті тем курсових і дипломних робіт для різних спеціальностей і всіх курсів. Так, для підготовки, наприклад, ділової гри тема розбивається на окремі питання, розробляються проблемні ситуації, які мають кілька варіантів розв'язання, і критерії

оцінювання. У процесі гри студент вчиться аналізувати і систематизувати матеріал, виділяти в ньому головне, оцінювати різні варіанти розв'язання проблеми і вибирати найкращі. Часто студенти не вміють застосовувати здобуті знання в комплексі. Ділова гра допомагає усунути цей недолік, вимагаючи від учасників мобілізації знань з різних дисциплін і прийняття комплексного рішення.

Крім того, соціально-психологічний вплив гри виявляється в подоланні студентом страху говоріння, у формуванні культури спілкування, особливо культури ведення діалогу. Гра формує здатність приймати самостійні рішення, оцінювати свої дії та дії інших, сприяє активізації знань. Ігровий підхід не є визначальним способом засвоєння навчального матеріалу, але він значно збагачує педагогічну практику і розширює можливості студентів [37].

Отже, науковці і педагоги-практики активно спрямовують свої дослідження у конкретних напрямках вивчення методології та практики проведення ігор як засобів соціалізації, переходу від теорії до практики, навчання евристичній діяльності, формування логічного мислення та професійних навичок студентів, активізації їх навчальної діяльності, розвитку творчих здібностей та підвищення рівня професійної підготовки тощо, вбачаючи в цьому ефективний засіб реалізації існуючих завдань, що стоять сьогодні перед вітчизняною вищою школою.

Висновки до 1-го розділу

У процесі навчання можна суттєво розвинути навчальні здібності за допомогою ігрових технологій значної кількості студентів за умови цілеспрямованої організації їх пізнавальної діяльності.

По-перше, – це проявляється у вигляді двох самостійних ланок, де пізнавальна діяльність відтворення виступає на заняттях як підготовчий етап до творчості, а творчість – як самостійна основна ланка.

По-друге, творчість і пізнавальна діяльність – це єдине ціле, в якому елементи відтворення і творчості переплітаються, взаємно доповнюючи одне одного в пізнавальному акті навчання. Зв'язок відтворення і творчості є в будь-якій ланці навчального процесу. І навчальний процес у сучасних закладах народної освіти повинен будуватися з орієнтацією його учасників на творчість.

Для досягнення успіху у творчій навчально-пізнавальній діяльності, крім зацікавленості, треба володіти спеціальними прийомами творчої діяльності. Організація навчально-пізнавальної діяльності пошукового характеру сприяє розвитку творчих здібностей студентів ЗВО. Керівна роль тут належить педагогу, який спрямовує розвиток пізнавальної діяльності і передбачає формування умінь і навичок як репродуктивної, так і продуктивної (самостійної, пошукової, творчої) діяльності.

У психологічній науці закріпилася точка зору, згідно якої творчі здібності ототожнюються, головним чином, із здібностями мислення.

Щоб суспільство отримало творчих, діяльних, обдарованих і духовно-розвинених громадян, необхідно будувати так роботу закладів освіти, щоб метою розвитку здібностей молоді була допомога їм реалізувати свої індивідуальні якості, не загубитися в масі інших, сприяти переорієнтації їхнього репродуктивного мислення на творче індивідуальне конструювання.

У розвитку їхніх здібностей важливе значення має забезпечення та

розширення їхньої інформованості в тих галузях, які їх цікавлять, організація для них різноманітної діяльності.

Зростанню творчої активності студентів сприяє вміння виділяти проблему, створювати проблемні ситуації в процесі навчання, знаходити шляхи їх розв'язування, відбирати й структурувати навчальний матеріал, виділяти головне, суттєве, прагнути до самовдосконалення.

Творячи, студенти мають можливість відчувати себе як особистість, порівнювати з іншими; а виражаючи себе, – ростуть, пізнають нове і самі створюють його. Крок за кроком, піднімаючись сходами самовдосконалення, ми ніколи не перестанемо відчувати подив перед численними таємницями. А найбільша таємниця Всесвіту – життя. Найбільша таємниця життя – людина. А одна з найглибших таємниць людини – творчість. Ось чому так важливо побачити цей дар, підтримати його й допомогти утвердитися, допомогти зрозуміти, що творчість – щасливий дар душі. Вона спонукає до пізнання самого себе, вираження власного «я», утвердження себе як особистості.

Отже, на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії та практики особливу увагу набувають проблеми удосконалення форм і методів навчання як шляхом оновлення, так і за рахунок модернізації традиційних методів. На сьогодні завдання педагога полягає у розвитку творчих здібностей студентів на кожному занятті. Викладач повинен сприяти пробудженню інтересу у студентів до пізнання, розвитку вмінь та навичок самостійно працювати, творчо ставитися до виконання завдань. Це вимагає на сьогодні від викладача вміння працювати у творчому режимі, нестандартних напрямках, постійно удосконалювати професійну діяльність, опановувати специфічними формами і методами творчого розвитку студентів у навчально-виховному процесі.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ОСНОВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

2.1. Особливості навчання дидактичних основ професійної освіти студентів інженерно-педагогічних спеціальностей

Теоретичні передумови розробки методики навчання складаються зі специфіки підготовки інженерно-педагогічних кадрів, значення у їхній педагогічній підготовці знань з дидактичних основ професійної освіти, психологічних характеристик студентської молоді у контексті здійснення активних пізнавальних процесів, особливостей застосування у процесі педагогічної підготовки ігрових технологій (рис. 2.1).

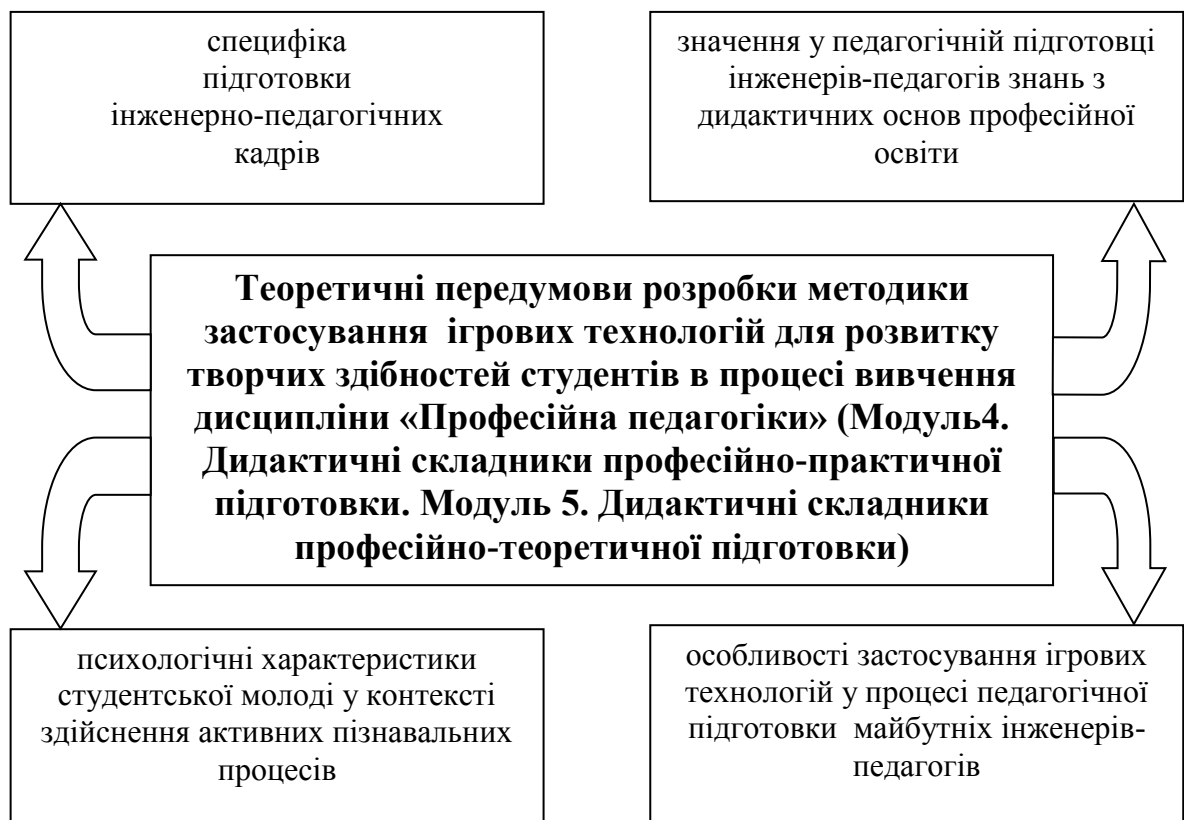

Рис. 2.1. Теоретичні передумови розробки методики навчання

Згідно концепції розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні мета цієї освіти завжди полягала в задоволенні потреб суспільства в професійних освітянських послугах, шляхом підготовки висококваліфікованих викладачів-професіоналів для ЗПО, ЗФПО, ЗВО, навчальних центрів підприємств, підвищення кваліфікації викладацьких кадрів, формування викладачів як творчих, духовно багатих особистостей з урахуванням їх інтересів і здібностей. Вирішення даної цільової установки передбачає, що випускники інженерно-педагогічного ЗВО в своїй багатогранній педагогічній діяльності будуть готові здійснювати:

- підготовку фахівців різних напрямків та галузей, зумовлених соціальним розподілом праці, до професійної діяльності на різному рівні її виконання з урахуванням вимог ринкової економіки, на основі одержаної у вищому навчальному закладі широкої спеціалізації з новітніх галузей виробництва;

- формування в учнів (студентів) професійної спрямованості (професійного інтересу, потреби та самовизначення), що виявляється в усвідомленому розумінні фахових функцій на належному рівні, наявному бажанні виконувати довірені види робіт якісно з мінімальними витратами часу і засобів, самостійно працювати над розвитком власної моральності, інтелекту, культурного рівня;

- формування в тих, кого навчають, професійної компетентності, яка включає: суспільно-правову та економічну поінформованість, що, в свою чергу, включає уміння орієнтуватися на ринку професій, гнучко адаптуватися в мінливих життєвих ситуаціях, переорієнтувати свою фахову діяльність відповідно до змін економічної ситуації, правову компетентність і знання законів розвитку галузі; фахову ерудицію, що включає уміння самостійно одержувати необхідні знання, позитивно застосовувати їх на практиці для вирішення різноманітних завдань, самостійно мислити, уміти бачити проблеми, що виникають, і використовувати наявні знання та уміння шукати шляхи їхнього раціонального вирішення; творче мислення, що дає

спроможність генерувати нові ідеї, самостійно мислити, грамотно працювати з інформацією (уміти збирати необхідні факти, висувати припущення вирішення проблем, робити необхідні узагальнення, встановлювати закономірності, робити аргументовані висновки);

- формування в учнів (студентів) комунікативних умінь, при яких вони повинні володіти багатим словниковим запасом, бути комунікативними, комунікабельними, контактними у різноманітних соціальних групах, уміти працювати спільно в різних галузях;

- підготовку випускників навчальних закладів професійної освіти до професійної самореалізації протягом усього життя;

- безпосередню участь в діяльності колективу навчального закладу з розвитку майбутнього фахівця на основі принципів гуманізації, гуманітаризації, демократизації, диференціації і екологізації професійної освіти, загальної, професійної, технічної, економічної, соціальної та правової культури, здатності до реалізації в творчій діяльності.

Цільові орієнтири підготовки фахівця, здатного після закінчення ЗВО якісно здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог сучасного суспільства, значно розширися до необхідності формування такої особистості, яка спрямована на ґрунтовне, доцільне, креативне вирішення професійних завдань, може виконувати посадові обов'язки у мінливих умовах організації праці, прагне до самовдосконалення і професійного зростання. Очевидно, зараз виникла потреба у створенні умов для прояву індивідуальності людини, становлення унікального стилю її життєдіяльності, формування у майбутнього фахівця умінь самостійно визначати способи здійснення професійної діяльності, що є ознакою його компетентності.

Професійна педагогічна компетентність інженера-педагога - властивість професіонала, яка вказує на його спроможність доцільно та ефективно діяти за реальних обставин, тобто реалізовувати компетенції – конкретні групи досвідних надбань стосовно тих чи інших напрямків чи етапів здійснення професійної педагогічної діяльності у ЗПО та ЗВО.

Засобами методології компетентнісного підходу професійна педагогічна спрямованість детермінує методологічну компетенцію, а функції педагогічної діяльності, відповідно, – проєктувальну, креативну, комунікативну компетенції, які здобувають такого змісту:

- методологічна – дотримання методологічних норм і застосовування їх у процесі вирішення проблемних ситуацій, прагнення до постійного підвищення освітнього рівня, актуалізація й реалізація свого особистого потенціалу, прагнення до саморозвитку;

- проєктувальна – аналіз вихідних даних, розробка різнорівневих проєктів підготовки;

- креативна – впровадження елементів творчості під час організації навчально-виховного процесу, реалізація нестандартних підходів до виконання професійних обов'язків, впровадження власних оригінальних ідей щодо розв'язання педагогічних ситуацій;

- комунікативна – здійснення педагогічного спілкування із учнівським (студентським) колективом, батьками і колегами, ефективне застосування вербальних і невербальних засобів спілкування у різних ситуаціях.

Кожна з компетенцій, у свою чергу, також зорієнтована на структуру особистості.

Наповнені конкретним змістом компетенції у своєму синтезі утворюють модель професійної педагогічної компетентності інженерів-педагогів, найбільш вірогідна реалізація якої можлива, якщо складовими системи педагогічної підготовки цих фахівців стає формування професійної педагогічної спрямованості, професійних знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей та здібностей, диференційованих педагогічними компетенціями.

Формування у майбутніх інженерів-педагогів професійних педагогічних компетенцій здійснюється в процесі вивчення таких навчальних дисциплін: «Освітні теорії та методології у педагогічній діяльності», «Професійна

педагогіка», «Методика професійного навчання», «Етика педагогічної діяльності».

Формування кожної компетенції забезпечується у процесі вивчення студентами ряду дисциплін, між якими мають бути встановлені системні міжпредметні зв'язки: одні з них – основні, які безпосередньо під час різних форм навчання, а інші – додаткові, які безпосередньо й опосередковано за допомогою нової чи релевантної інформації та системи комплексних завдань, забезпечують формування професійної педагогічної спрямованості, професійних знань та умінь, професійно важливих якостей і здібностей педагогічних кадрів.

Курс «Професійна педагогіка» охоплює як дидактичні, так і виховні основи професійної освіти, які готують студента відповідно до виконання навчальної та виховної роботи інженера-педагога.

Пререквізити – «Вступ до фаху», «Загальна та вікова психологія», «Освітні теорії і методології у педагогічній діяльності»

Постреквізити – «Методика професійного навчання», «Психологія педагогічної діяльності»/ «Корекційна педагогіка», «Педагогічна практика», «Етика педагогічної діяльності».

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

Змістовий модуль № 1*. Зміст професійної освіти (Тема 1. Зміст професійної освіти: поняття, структура, вимоги. Тема 2. Документи, що відбивають зміст освіти);

Змістовий модуль № 2. Теоретичні аспекти організації виховної роботи в ПТЗО (Тема 3. Виховання як педагогічне явище. Методи педагогічного вивчення особистості. Педагогічне спостереження в практиці інженера-педагога. Тема 4. Закономірності, принципи, етапи виховного процесу. Планування виховної роботи в навчальній групі в ПТЗО. Тема 5. Методи виховання. Методи виховної роботи в ПТЗО. Тема 6. Зміст і форми виховання особистості);

Змістовий модуль № 3. Методичні аспекти виховної роботи в ПТЗО (Тема 7. Робота вихователя з батьками учнів ПТЗО. Тема 8. Колектив як чинник виховання. Тема 9. Система діяльності «педагог-вихованець». Тема 10. Мистецтво і технологія виховання).

Змістовий модуль № 4*. Дидактичні складники професійно-практичної підготовки (Тема 11. Принципи професійного навчання. Тема 12. Виробничий процес. Тема 13. Системи виробничого навчання. Тема 14. Планування виробничого навчання. Тема 15. Дидактичні складники виробничого навчання. Тема 16. Типи та структура уроків виробничого навчання.).

Змістовий модуль № 5*. Дидактичні складники професійної теоретичної підготовки (Тема 17. Методи професійного навчання. Тема 18. Засоби професійного навчання. Тема 19. Форми професійного навчання. Тема 20. Діагностика і контроль професійного навчання).

*Дидактичні основи професійної освіти

Зв'язок між тематикою лекційних та практичних занять з дидактичних основ професійної освіти проілюстровано за допомогою рис.2.2.

Методи підготовки з професійної педагогіки:

– мотиваційні: розповідь, пояснення позитивних та негативних перспектив, наслідків своєчасного і, навпаки, несвоєчасного, виконання чи невиконання вимог педагога, адміністрації навчального закладу, замовника тощо; мотивуючий вступ (віднесення до особистості, віднесення до ситуації, виступ з питанням), лекція, розповідь, бесіда, вирішення задач, завдань;

- повідомлюючі: лекція, розповідь, бесіда, ілюстрація, демонстрація, діалогічне викладення, робота з текстом книги, елементи розв'язання задач, виконання ситуаційних завдань, індукція, дедукція;

- діяльнісні: лекція, розповідь, ілюстрація, демонстрація, доручення, вправи, бесіда, проблемна ситуація, узагальнення, практичні роботи, самостійна робота, дискусія;

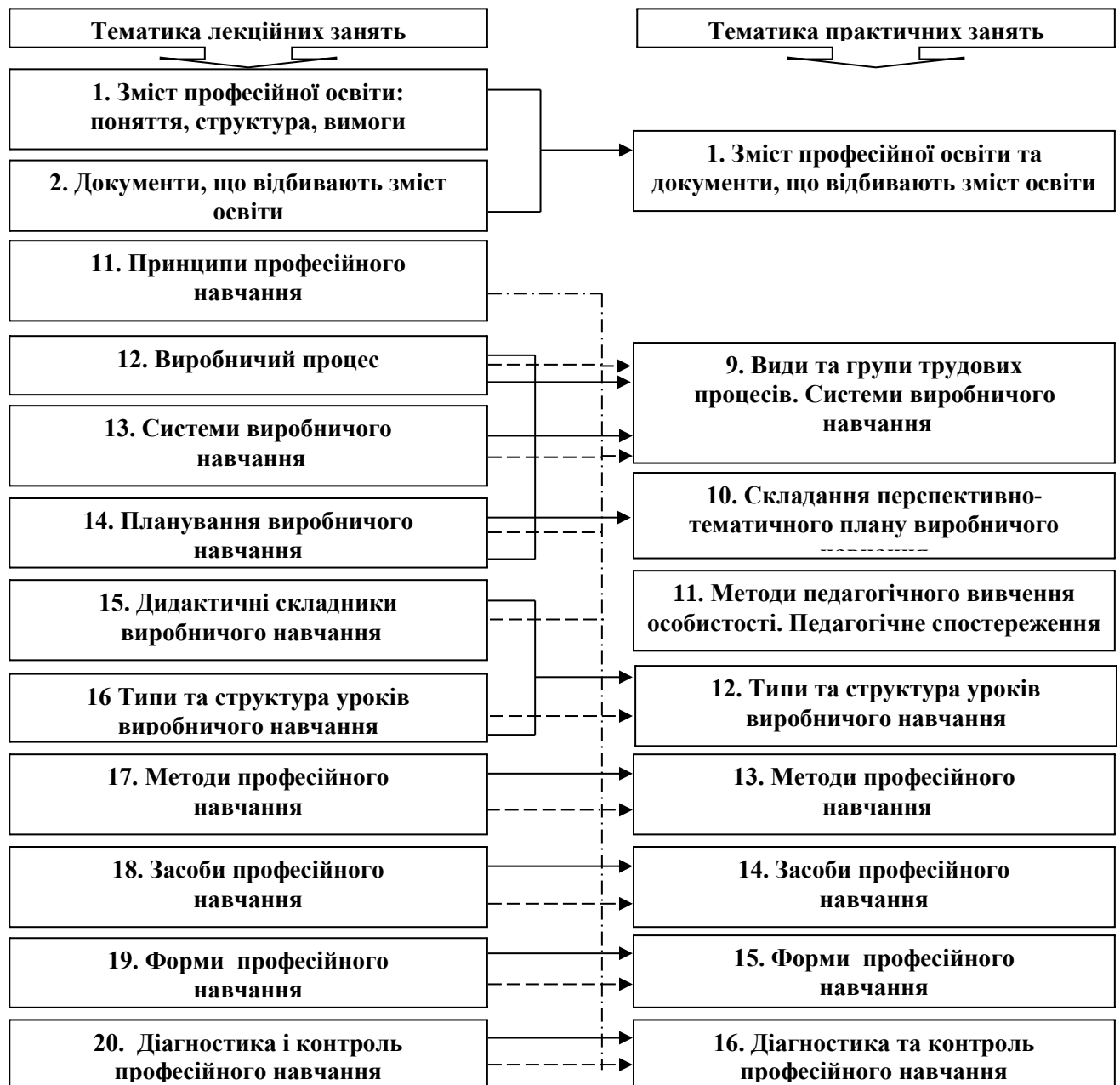

Рис.2.2. Зв'язок між тематикою лекційних та практичних занять з дидактичних основ професійної освіти

- контрольні: опитування, тестування, контролююча бесіда, контрольна робота, спостереження, екзамен;
- організаційні: фронтальні (загальні завдання), індивідуалізовані (індивідуальні картки), спрямовано-диференційовані (групові завдання).

Засоби підготовки: психологічні діагностичні методики, інформаційно-методичний комплекс, роздавальний матеріал, плакати, комп'ютер, дошка,

кодоскоп, а також умови проблемних ситуацій, питання дискусії, бесіди, доручення практичних завдань, самостійної роботи, вправ.

Тим новим, що поширює прийоми проведення практичних занять з професійної педагогіки порівняно до зазначених, є:

- здійснення порівняльного аналізу навчальних планів підготовки у закладах різного освітнього рівня;
- демонстрація підготовленого до заняття кожним із студентів (або представником підгрупи студентів) певного методу (засобу) навчання на прикладі навчального матеріалу дисциплін загальнопрофесійної чи професійно-теоретичної підготовки; спостереження, вгадування методу та коментар стосовно демонстрації з боку інших студентів групи, обґрунтування та пояснення – з боку тих, що демонстрували;
- обговорення особливостей застосування різних систем виробничого навчання згідно плану: 1) ідея та умови створення системи виробничого навчання; 2) особливості її застосування; 3) переваги й недоліки системи; 4) характеристика структурних елементів системи виробничого навчання (змісту, форм, методів та засобів навчання) на прикладі однієї з робочих спеціальностей; 5) тип і структура одного з навчальних занять, які сприяють реалізації цієї системи.

Усі виступи студентів оцінюються, знову ж таки, не тільки за предметним змістом, а й з точки зору педагогічної техніки, творчості рішень, ораторського мистецтва (побудова й донесення до слухачів інформації).

Не дивлячись на те, що запропонована підготовка з дидактичних основ професійної освіти має повністю реалізувати компетентнісно орієнтовану концепцію підготовки майбутніх інженерів-педагогів, вона вимагає доопрацювання у питанні застосування інноваційних (ігрових) технологій з метою індивідуального (з урахування особливостей психологічних процесів) розвитку творчих здібностей студентів.

2.2. Способи застосування ігрових технологій для розвитку творчих здібностей студентів в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти

Ігрові технології під час вивчення дидактичних основ професійної освіти найефективніше застосовувати під час практичних занять та курсового проєктування, які передбачають виступи у ролі майстра виробничого навчання, викладача, методиста, опонента, учня ЗПО чи студента технікуму (коледжу), підлеглого, керівника тощо.

Метою підготовки з дидактичних основ професійної освіти під час практичних занять є: маючи на увазі розвиток професійної спрямованості особистості інженера-педагога, на підставі знань принципів і підходів стосовно відбору змісту загальної та професійної освіти, принципів, методів, засобів і форм навчання й контролю в теоретичній та практичній підготовці навчальних закладів різного освітнього призначення, уміти здійснювати порівняльний аналіз вибору й застосування дидактичних складників, демонструвати використання тих чи інших методів та засобів, вирішувати проблемні ситуації, обґрунтовувати прийняті рішення.

Завданнями практичних занять з дидактичних основ професійної освіти є:

- формування професійної спрямованості у майбутніх інженерів-педагогів, що виявляється в усвідомленні ними власної ролі в системі вітчизняної професійної освіти, прагненні дістати цілісне уявлення про дидактичні складники освітнього процесу, зацікавленості проблемними ситуаціями, що виникають у навчальному процесі професійно-технічних та ЗВО, та способами їхнього адекватного вирішення;

- поглиблення й закріплення знань з курсу стосовно адекватності змісту цілям освіти, принципів відбору змісту загальної та професійної освіти, а також способів їхнього додержання у відомих підходах, визначення особливостей розробки такої освітньої документації, як навчальний план,

навчальна програма, зведено-тематичний та поурочно-тематичний плани, видів навчально-методичного забезпечення навчальних предметів, ролі принципів навчання у дидактичному процесі, їхніх видів та способів додержання, видів методів, засобів і форм навчання й контролю у теоретичній та практичній підготовці, особливостей їхнього вибору й застосування у загальноосвітніх, професійно-технічних та ЗВО, типів і структури уроків теоретичного та виробничого навчання;

- формування умінь здійснювати порівняльний аналіз дидактичних складників освітнього процесу в загальноосвітніх, професійно-технічних та ЗВО, з урахуванням принципів їхнього вибору та вимог щодо реалізації, обґрунтовувати доцільність, адекватність та ефективність вирішення ситуацій;

- формування здатностей до духовно-пізнавального освоєння дійсності у сфері професійної діяльності інженера-педагога, ретельного вивчення законодавчих й нормативних актів, виявлення закономірності у відборі змісту освіти, виявлення відмінностей у реалізації методів, засобів та форм підготовки у загальноосвітніх, професійно-технічних та ЗВО, визначення тенденції розвитку теоретичної й практичної підготовки у професійно-технічних та ЗВО;

- розвиток таких якостей, як цілеспрямованість, відповідальність, ґрунтовність, педагогічний кругозір, вимогливість, справедливість, педагогічна спостережливість, педагогічна уява, зібраність.

Реалізація поставлених завдань вимагає повного й активного використання теоретичного матеріалу, вивчення якого передбачено в межах лекційних занять і самостійної роботи студентів.

Кожне практичне заняття спрямовано на відпрацювання теоретичного матеріалу як окремо (ізолювано), так і в комплексі.

Ретельна підготовка до практичних занять – залог їхнього успіху. Підготовку здійснюють як викладачі, так і студенти. Підготовка викладачів включає поглиблене вивчення окремих питань, знайомство із рекомендаціями

щодо проведення заняття, розробку його сценарію та супроводження підготовки студентів до практичного заняття (видача завдань, інструктування стосовно їхнього виконання, контроль проміжних та загальних результатів).

Взаємодія викладача із студентами визначається послідовністю здійснення навчально-пізнавальної діяльності тих, кого навчають:

1. Усвідомлення, систематизація завдань, отриманих під час лекційного заняття, попереднього практичного заняття, а також передбачених графіком самостійної роботи студентів.

2. Співвіднесення вимог щодо терміну виконання завдань, якісних і кількісних характеристик процесу й результату зазначеної навчальної діяльності. Знайомство із критеріями оцінки результатів виконаних завдань.

3. Визначення черговості виконання завдань, що встановлюється інтересом, логікою засвоєння нового знання, важливістю, складністю завдань, ступенем підготовленості студента тощо.

4. Відбір необхідного навчально-методичного забезпечення для виконання завдань.

5. Глибоке вивчення необхідного теоретичного матеріалу.

6. Вибір загального методу виконання завдання.

7. Продумування схеми (технології) виконання завдання.

8. Виконання завдання.

9. Оформлення результатів.

10. Самоаналіз.

Студенти допускаються на практичні заняття за умови наявності виконаних та належним чином оформлених завдань, які на самих заняттях підлягають презентації чи фрагментарній реалізації у відповідності до існуючих показників і шкал оцінювання, обговоренню й обґрунтуванню.

Практичні заняття своїм призначенням мають відпрацювання отриманих знань з дисципліни, їхнє закріплення й систематизацію. Тому більшість навчального часу заняття відводиться саме на активну роботу студентів із положеннями навчального матеріалу теми в різних формах

(фронтальна, групова, індивідуальна), різними методами й засобами. Головна умова – виступ кожного студента із доповіддю чи фрагментом навчального заходу, а також обґрунтування прийнятих рішень, продемонстрованих дій.

Така робота студентів може позбавити викладача додаткових контрольних дій, адже ступінь активності студентів, правильність прийнятих ними рішень – вагомий показник рівня засвоєння студентами навчального матеріалу з теми.

Отже, структуру практичного заняття складають:

- організаційний момент;
- підготовка студентів до вирішення завдань заняття (повідомлення теми, цілі заняття та її мотивація, кількісних та якісних характеристик виконуваних завдань);
- актуалізація навчального матеріалу (обговорення основних положень теми, знання яких є умовою виконання завдань);
- застосування отриманих знань в нових практичних ситуаціях, презентація результатів виконаних завдань під час підготовки до заняття;
- підведення підсумків і оцінка роботи студентів;
- видача домашнього завдання.

Темою першого практичного заняття є «Зміст професійної освіти». Мета заняття: на основі усвідомлення студентами передпосилань та перспектив розвитку професійної освіти, її місця в національній структурі освіти, ролі інженера-педагога у визначенні змісту освіти, знань сутності змісту освіти, адекватності змісту цілям освіти, принципів відбору змісту загальної та професійної освіти, а також способів їхнього додержання у відомих підходах, знань нормативних документів, що визначають вимоги до змісту освіти, визначення та особливостей розробки навчально-плануючої та навчально-програмної документації з урахуванням відповідних принципів сформувати вміння характеризувати такі документи, як навчальний план і програма, зведено-тематичний план щодо призначення, структури, вимог, особливостей розробки у навчальних закладах різного освітнього рівня, доводити

правильність міркувань за допомогою результатів попереднього аналізу документів.

Теоретична частина: Структура змісту професійної освіти та характеристика її компонентів. Обумовленість змісту професійної освіти цілями підготовки. Кваліфікаційна та освітньо-кваліфікаційна характеристика професії, їх порівняльний аналіз та структура. Поняття про професію, спеціальність, кваліфікацію, форми професійної підготовки. Принципи відбору змісту професійної освіти. Вимоги до відбору змісту професійної освіти. Державний стандарт професійно-технічної освіти, як нормативний документ, що визначає вимоги до змісту професійної освіти. Види, структура та зміст навчально-плануючої та навчально-програмної документації. Механізм формування навчального плану для підготовки у середніх, професійно-технічних і ЗВО. Навчальні предмети за видами підготовки та їх функціональна характеристика.

Завдання для підготовки до заняття:

1. Відтворити структуру змісту освіти і розкрити її компоненти (за І.Я. Лернером, В.С. Ледневим). Навести приклади реалізації цих підходів.
2. Здійснити порівняльний аналіз принципів відбору змісту загальної та професійної освіти (необхідно навести приклади з практики роботи середнього, професійно-технічного або вищого навчальних закладів).
3. Охарактеризувати Державний стандарт професійно-технічної освіти та його структуру у вигляді складових.
4. Розкрити у порівнянні механізми формування навчального плану для підготовки у різних навчальних закладах.
5. Назвати основні види навчально-плануючої та навчально-програмної документації та принципи їх розробки.

Завдання, що виконуються на занятті: у якості представника експертної комісії здійснити порівняльний аналіз навчальних планів, що застосовуються у професійно-технічних та ЗВО. Виступити з отриманими результатами, оформленими у вигляді таблиці, пояснити їх. Виділити однакові та відмінні

ознаки всіх розглянутих на занятті планів, сформулювати загальні висновки (табл. А.1, А.2 в додатку А).

Підсумки заняття

Підведення підсумків заняття припускає:

- оцінку:
 - ступеня й рівня підготовки групи й окремих студентів до заняття (шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);
 - активності в обговоренні результатів виконання завдань (кількість студентів, що брали участь у виконанні завдань);
 - правильності виконання завдань (загальна кількість студентів, що виконали завдання без помилок);
- виставлення заліку за підсумками роботи студентів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;
- видачу додаткових індивідуальних завдань студентам, які не одержали заліку.

Темою другого практичного заняття є «Види та групи трудових процесів. Системи виробничого навчання». Мета заняття: на основі усвідомлення сутності й ролі практичної складової професійної підготовки у професійно-технічних та ЗВО, адекватності вимогам і педагогічній ситуації дидактичних складників професійної практичної підготовки, знань складових виробничого процесу, видів та груп трудових процесів, видів і складових систем виробничого навчання сформулювати вміння визначати й обґрунтовувати певну систему виробничого навчання при конкретній підготовці.

Теоретична частина: Поняття виробничого, технологічного і трудового процесів. Види та групи трудових процесів. Особливості підготовки фахівців з переважним типом трудових процесів. Поняття системи виробничого навчання. Види систем виробничого навчання. Порівняльний аналіз систем виробничого навчання. Сутність планування. Основні види плануючої документації майстра виробничого навчання (поурочно-тематичний план, перелік навчально-виробничих робіт, план виробничого навчання групи на

місяць). Вимоги до змісту та структури. Нормування навчально-виробничих робіт.

Завдання для підготовки до заняття:

1. Охарактеризуйте виробничий процес та його структуру.
2. Вкажіть види трудових процесів. Наведіть приклади професій для яких характерні певні види трудових процесів.
3. Охарактеризуйте групи трудових процесів та фактори від яких вони залежать. Наведіть особливості підготовки фахівців з переважною групою трудових процесів.
4. Наведіть визначення системи виробничого навчання.
5. Охарактеризуйте предметну систему виробничого навчання, вкажіть умови її вибору та особливості застосування при підготовці конкретного фахівця.
6. Охарактеризуйте операційну систему виробничого навчання, вкажіть умови її вибору та особливості застосування при підготовці конкретного фахівця.
7. Охарактеризуйте операційно-предметну систему виробничого навчання, вкажіть умови її вибору та особливості застосування при підготовці конкретного фахівця.
8. Охарактеризуйте операційно-комплексну систему виробничого навчання, вкажіть умови її вибору та особливості застосування при підготовці конкретного фахівця.
9. Охарактеризуйте модульну систему виробничого навчання, вкажіть умови її вибору та особливості застосування при підготовці конкретного фахівця.
10. Охарактеризуйте модульно-компетентнісну систему виробничого навчання, вкажіть умови її вибору та особливості застосування при підготовці конкретного фахівця.
11. Вкажіть механізм планування виробничого навчання, види і зміст плануючої документації майстра виробничого навчання.

12. Обґрунтуйте значення та цілі нормування навчально-виробничих робіт. Розкрийте технологію нормування навчально-виробничих робіт.

Завдання, що виконуються на занятті: кожному студентові (можна представнику від підгрупи) виступити з підготовленими до заняття доповідями стосовно певної системи виробничого навчання (але не називаючи її) відповідно до плану:

- ідея та умови створення системи виробничого навчання;
- особливості застосування системи виробничого навчання;
- переваги й недоліки системи виробничого навчання;
- характеристика структурних елементів системи виробничого навчання (змісту, форм, методів та засобів навчання) на прикладі однієї з робочих спеціальностей.

Слухачам зафіксувати основну інформацію доповіді, заповнивши табл. А.3 додатка А та встановити вид системи виробничого навчання.

Підведення підсумків заняття припускає:

- оцінку:
 - ступеня й рівня підготовки групи й окремих студентів до заняття (шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);
 - активності під час обговорення результатів виконання завдань (кількість студентів, що брали участь у виконанні завдань);
 - правильності виконання завдань (загальна кількість студентів, що виконали завдання без помилок);
- виставлення заліку за підсумками роботи студентів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;
- видачу додаткових індивідуальних завдань студентам, які не одержали заліку.

Тема третього і четвертого занять «Типи та структура уроків виробничого навчання». Мета занять: на основі усвідомлення сутності й ролі практичної складової професійної підготовки у професійно-технічних та ЗВО, адекватності вимогам і педагогічній ситуації дидактичних складників

професійної практичної підготовки, знань принципів вибору змісту, форм, методів і засобів виробничого навчання, знань типів та структури уроків виробничого навчання сформувати уміння розробляти план уроку виробничого навчання у відповідності до його типу.

Теоретична частина: Принципи відбору змісту виробничого навчання. Форми, методи та засоби виробничого навчання. Навчально-технологічна документація виробничого навчання (креслення, схеми, технологічні, інструкційні, інструкційно-технологічні карти, карти попередження дефектів тощо). Особливості уроку виробничого навчання. Типи уроків виробничого навчання. Структура уроків виробничого навчання. Дидактичні вимоги до уроку виробничого навчання та його структури. Рекомендації щодо організації та проведення уроку виробничого навчання (підготовка майстра виробничого навчання до занять, вимоги до змісту структурних елементів уроку виробничого навчання, схема плану уроку виробничого навчання).

Завдання для підготовки до заняття:

1. Охарактеризуйте принципи виробничого навчання.
2. Охарактеризуйте словесні методи виробничого навчання.
3. Охарактеризуйте наочні методи виробничого навчання.
4. Охарактеризуйте практичні методи виробничого навчання.
5. Охарактеризуйте форми виробничого навчання за характером організації навчального процесу.
6. Охарактеризуйте форми виробничого навчання за характером взаємодії з учнями.
7. Назвіть особливості уроку виробничого навчання.
8. Охарактеризуйте увідний урок виробничого навчання.
9. Охарактеризуйте урок формування первинних умінь.
10. Охарактеризуйте урок формування складних умінь.
11. Охарактеризуйте урок комплексного застосування знань, вмінь та навичок.

12. Охарактеризуйте контрольно-перевірочний урок виробничого навчання.

13. Назвіть та охарактеризуйте структурні елементи уроку виробничого навчання.

14. Наведіть технологію розробки плану уроку виробничого навчання.

15. Назвіть та охарактеризуйте види навчально-технологічної документації виробничого навчання.

Завдання, що виконуються на занятті: кожному студентові для певної теми виробничого навчання (обирається студентом самостійно або видається викладачем) розробити план уроку та продемонструвати його фрагмент, а саме вступний інструктаж (зміст та методика проведення вступного інструктажу наведені в навчальному посібнику «Дидактичні основи професійної освіти» с.132-136). План уроку розробляється за одним з варіантів наведених в навчальному посібнику «Дидактичні основи професійної освіти» с.143-147. План уроку слід обов'язково доповнити розробленою навчально-технологічною документацією (інструкційно-технологічною картою). Види навчально-технологічної документації та технологія їх розробки наведені в навчальному посібнику «Дидактичні основи професійної освіти» с.123-130.

Слухачам слід оцінити продемонстровані фрагменти уроків виробничого навчання за структурою діяльності майстра виробничого навчання в процесі проведення вступного інструктажу (в табл.А.4).

Підведення підсумків заняття припускає:

- оцінку:

- ступеня й рівня підготовки групи й окремих студентів до заняття (шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);

- активності під час обговорення результатів виконання завдань (кількість студентів, що брали участь у виконанні завдань);

- правильності виконання завдань (загальна кількість студентів, що виконали завдання без помилок);

- виставлення заліку за підсумками роботи студентів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;
- видачу додаткових індивідуальних завдань студентам, які не одержали заліку.

Темою п'ятого заняття є «Методи професійного навчання». Мета заняття: на основі усвідомлення студентами необхідності додержання принципів навчання у професійній педагогічній діяльності інженера-педагога, значення адекватності вимогам і педагогічній ситуації застосованих методів навчання, знань видів і сутності методів навчання, правил стосовно їхньої реалізації сформулювати вміння визначати застосовані у конкретній ситуації методи навчання, доводити їхню доцільність та ефективність, демонструвати реалізацію методів.

Теоретична частина: Роль принципів навчання у дидактичному процесі. Загальні та специфічні принципи навчання. Принципи навчання у середній, професійно-технічній та вищій освіті. Класифікації методів навчання та їх характеристика. Традиційні й активні методи навчання. Вимоги до застосування методів навчання. Особливості вибору і застосування методів навчання в середніх, професійно-технічних та ЗВО.

Завдання для підготовки до заняття:

1. Вказати роль принципів навчання в освітньому процесі. Назвати загальні та специфічні принципи навчання. Навести приклади.
2. Здійснити порівняльний аналіз принципів навчання у середній, професійно-технічній та вищій освіті.
3. Охарактеризувати найпоширеніші методи навчання щодо їх місця у різних класифікаціях.
4. Вказати вимоги до застосування методів навчання і навести приклади наслідків їх дотримання та, навпаки, ігнорування.
5. Вказати особливості вибору і застосування методів навчання в середніх, професійно-технічних та ЗВО.

6. Вказати традиційні й активні методи навчання, а також умови їхнього ефективного застосування. Навести приклади.

Завдання, що виконуються на занятті. Кожному студентові продемонструвати перед групою студентів певний метод навчання на прикладі навчального матеріалу дисциплін загально-професійної чи професійно-теоретичної підготовки. Обґрунтувати виконані дії, в тому числі назвавши реалізовані принципи навчання, здійснити самооцінку. Встановити методи навчання, які демонструють одногрупники. Прокоментувати й оцінити виступи (табл.А.5 додатка А).

Підведення підсумків заняття припускає:

- оцінку:
 - ступеня й рівня підготовки групи й окремих студентів до заняття (шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);
 - активності під час обговорення результатів виконання завдань (кількість студентів, що брали участь у виконанні завдань);
 - правильності виконання завдань (загальна кількість студентів, що виконали завдання без помилок);
- виставлення заліку за підсумками роботи студентів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;
- видачу додаткових індивідуальних завдань студентам, які не одержали заліку.

Тема шостого практичного заняття «Засоби професійного навчання». Мета заняття: на основі усвідомлення студентами ролі засобів у навчальному процесі, адекватності їх вимогам і педагогічній ситуації, знань класифікацій засобів навчання, правил стосовно їхнього застосування сформувати вміння визначати й характеризувати застосовані у конкретній ситуації засоби

навчання, доводити їх доцільність та ефективність, демонструвати використання засобів.

Теоретична частина: Класифікації засобів навчання та їх характеристика. Вимоги до застосування засобів навчання. Перспективи розвитку засобів навчання. Технічні засоби навчання, їх характеристика, вимоги до застосування в навчальному процесі. Поняття про комплексно-методичне забезпечення навчальних дисциплін. Паспорт комплексно-методичного забезпечення навчальних дисциплін. Систематизація засобів навчання.

Завдання для підготовки до заняття:

1. Розкрити сутність поняття засоби навчання.
2. За якою ознакою класифікують засоби навчання?
3. Охарактеризувати друковані засоби навчання.
4. Охарактеризувати екранно-звукові засоби навчання.
5. Охарактеризувати об'ємні засоби навчання.
6. Яким вимогам повинні відповідати засоби навчання? Наведіть приклади наслідків їх дотримання та, навпаки, ігнорування.
7. Які функції виконують засоби навчання? Розкрийте їх сутність.
8. Дати визначення поняттю «технічні засоби навчання».
9. Які види технічних засобів навчання вам відомі?
10. За якими ознаками класифікують технічні засоби навчання?
11. Які вимоги пред'являються до технічних засобів навчання?
12. В чому полягає сутність комплексного методичного забезпечення?
13. Що представляє собою паспорт комплексного методичного забезпечення? Охарактеризуйте його структуру та зміст.
14. Спрогнозувати перспективи подальшого розвитку засобів навчання.

Завдання, що виконуються на занятті: продемонструвати перед групою студентів застосування певного засобу навчання на прикладі навчального матеріалу дисциплін загально-професійної чи професійно-теоретичної підготовки. Обґрунтувати виконані дії, в тому числі назвавши реалізовані

принципи і методи навчання, здійснити самооцінку. Прокоментувати й оцінити виступи однокласників із демонстрацією застосування інших засобів навчання (табл.А.6 додатка А).

Підведення підсумків заняття припускає:

- оцінку:
 - ступеня й рівня підготовки групи й окремих студентів до заняття (шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);
 - активності під час обговорення результатів виконання завдань (кількість студентів, що брали участь у виконанні завдань);
 - правильності виконання завдань (загальна кількість студентів, що виконали завдання без помилок);
- виставлення заліку за підсумками роботи студентів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;
- видачу додаткових індивідуальних завдань студентам, які не одержали заліку.

Темою сьомого практичного заняття є «Форми професійного навчання». Мета заняття: на основі усвідомлення студентами значення адекватності вимогам і стану педагогічного процесу застосованих форм навчання, знань видів, сутності і структури форм навчання, правил стосовно їхньої реалізації сформувати вміння характеризувати форми організації навчання загально-професійних та професійно-теоретичних дисциплін, визначати їхні відмінності при застосуванні у навчальних закладах різного освітнього рівня.

Теоретична частина: Класифікація форм навчання та їх характеристика. Урок як основна форма підготовки у середніх та професійно-технічних навчальних закладах. Типи уроків теоретичного навчання. Структура уроків теоретичного навчання. Види уроків. Види нетрадиційних уроків. Лекція як одна з основних форм теоретичної підготовки у ЗВО: види й структура. Інші форми професійного навчання: семінар, колоквиум, консультація, лабораторно-практичні заняття, навчальна екскурсія, самостійна робота тощо.

Їх структура. Вимоги до застосування форм навчання. Особливості вибору і застосування форм навчання в середніх, професійно-технічних та ЗВО.

Завдання для підготовки до заняття:

1. Розкрийте сутність поняття форма навчання. За якою ознакою класифікують форми організації навчання?
2. Назвіть та охарактеризуйте типи уроків теоретичного навчання.
3. Охарактеризуйте основні структурні елементи уроків теоретичного навчання.
4. Які вимоги пред'являються до сучасного уроку теоретичного навчання?
5. Сформулювати визначення лекції як основної форми теоретичної підготовки у ЗВО. Вказати види лекцій, умови їх вибору і структуру.
6. Вказати вимоги до застосування форм навчання, навести приклади наслідків їх дотримання та, навпаки, ігнорування.
7. Охарактеризувати таку форму підготовки, як семінарське заняття щодо змісту, методів, засобів, структури, вимог, відмінностей стосовно закладів різного освітнього рівня.
8. Охарактеризувати таку форму підготовки, як лабораторно-практичне заняття щодо цілей, змісту, методів, засобів, структури, вимог, відмінностей стосовно закладів різного освітнього рівня.
9. Охарактеризувати таку форму підготовки, як екскурсія щодо змісту, методів, засобів, структури, вимог, відмінностей стосовно закладів різного освітнього рівня.
10. Які функції навчальному процесі виконують організаційні форми навчання?

Завдання, що виконуються на занятті: виступити з підготовленими до заняття доповідями про походження, призначення, характеристики, структурні елементи та особливості реалізації певної форми навчання в професійно-технічному чи вищому навчальному закладі. Оцінити доповіді одногрупників. За результатами всіх виступів (табл. А.7) сформулювати

загальні висновки, які стосуватимуться або всіх форм навчання у навчальному закладі певного типу, або відмінних ознак кожної з розглянутих форм навчання стосовно різних навчальних закладів.

Підведення підсумків заняття припускає:

- оцінку:
 - ступеня й рівня підготовки групи й окремих студентів до заняття (шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);
 - активності під час обговорення результатів виконання завдань (кількість студентів, що брали участь у виконанні завдань);
 - правильності виконання завдань (загальна кількість студентів, що виконали завдання без помилок);
- виставлення заліку за підсумками роботи студентів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;
- видачу додаткових індивідуальних завдань студентам, які не одержали заліку.

Темою восьмого практичного заняття є: «Діагностика і контроль професійного навчання». Мета заняття: на основі усвідомлення студентами необхідності додержання принципів контролю у професійній педагогічній діяльності інженера-педагога, значення адекватності вимогам і педагогічній ситуації застосованих методів, засобів та форм контролю, знань видів і сутності методів, засобів та форм контролю, правил стосовно їхньої реалізації сформувані вміння визначати застосовані у конкретній ситуації методи, засоби та форми контролю, доводити їх доцільність та ефективність, демонструвати реалізацію.

Теоретична частина: Поняття діагностики й контролю професійного навчання, їх співвідношення. Функції, принципи, види, форми, методи й засоби контролю. Вимоги до контролю та оцінювання знань. Застосування різних шкал оцінювання. Особливості здійснення контролю у середніх та професійних навчальних закладах.

Завдання для підготовки до заняття:

1. Розкрити сутність поняття контроль навчальних досягнень учнів.
2. Порівняти поняття «контроль навчальних досягнень учнів» та «діагностика навчання».
3. Назвати та охарактеризувати структурні компоненти контролю.
4. Охарактеризувати функції, які виконує контроль в процесі навчання.
5. Охарактеризувати принципи, яких слід дотримуватися при здійсненні контролю навчальних досягнень учнів.
6. Назвати та охарактеризувати існуючі види контролю.
7. Охарактеризувати методи, що застосовуються для контролю знань, вмінь та навичок учнів.
8. Охарактеризувати основні форми контролю та вимоги щодо їх застосування.
9. Що розуміють під дидактичним засобом контролю?
10. Що представляє собою контрольне запитання?
11. Назвати основні компоненти логічної структури запитання.
12. Охарактеризувати вимоги до контролю та оцінювання знань.
13. Охарактеризувати систему оцінювання навчальних досягнень учнів в професійно-технічній освіті.
14. Охарактеризувати систему оцінювання навчальних досягнень учнів в загальній середній освіті.

Завдання, що виконуються на занятті: Кожному студентові продемонструвати перед групою студентів певний метод, засіб чи форму контролю на прикладі навчального матеріалу дисциплін загально-професійної чи професійно-теоретичної підготовки. Обґрунтувати виконані дії, в тому числі назвавши реалізовані принципи контролю, здійснити самооцінку. Встановити методи, засоби та форми контролю, які демонструють одногрупники. Прокоментувати й оцінити виступи (табл. А.8- А.10 додатка А).

Підведення підсумків заняття припускає:

- оцінку:

- ступеня й рівня підготовки групи й окремих студентів до заняття

(шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);

– активності під час обговорення результатів виконання завдань (кількість студентів, що брали участь у виконанні завдань);

– правильності виконання завдань (загальна кількість студентів, що виконали завдання без помилок);

- виставлення заліку за підсумками роботи студентів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;

- видачу додаткових індивідуальних завдань студентам, які не одержали заліку.

Темою девятого практичного заняття є «Проблемні ситуації професійного навчання». Мета заняття: на основі усвідомлення різноманіття проблемних ситуацій у навчанні, ролі інженера-педагога у їхньому вирішенні, знань основ педагогічної майстерності, вимог до педагогічних працівників, підходів щодо вирішення навчальних проблем сформувати уміння визначати тип, характер проблемної ситуації, можливі шляхи її вирішення, обирати найбільш ефективні з них та доводити прийняті рішення.

Теоретична частина: Компоненти педагогічного процесу: цільовий, змістовний, операційно-діяльнісний, оціночно-результативний. Принципи та підходи до вибору змісту освіти. Документи, що відбивають зміст освіти. Сутність процесу навчання як взаємозв'язок навчання, викладання, учіння, навчальної діяльності. Функції процесу навчання. Структура процесу засвоєння знань. Категорії навчання як система: закони, закономірності, принципи, правила, цілі, зміст, методи, засоби, форми навчання. Реалізація принципів професійного навчання. Класифікації та вимоги щодо застосування методів, засобів та форм навчання й контролю в теоретичній і практичній професійній підготовці. Типи та структури уроків теоретичного та виробничого навчання.

Питання для підготовки до заняття:

1. Вказати відмінності між змістом освіти і змістом навчання.

2. Вказати способи відбиття складових змісту освіти в освітній документації.

3. Навести приклади реалізації та ігнорування принципів навчання у процесі професійної підготовки професійно-технічних та ЗВО.

4. Навести приклади порушення вимог щодо застосування методів, засобів, форм навчання й контролю в теоретичному і практичному навчанні професійних навчальних закладів.

5. Вказати яким чином визначається тип уроку. Виділити однакові й відмінні елементи в структурах уроків різних типів як при теоретичній, так і при практичній підготовці в професійних навчальних закладах.

Завдання, що виконуються на занятті: кожному студентові (або групі студентів) слід запропонувати для вирішення певну ситуацію, яка найкращим чином ілюструє проблематику, висвітлену у курсовій роботі з дидактичних основ професійної освіти (застосування методу, засобу, форми навчання чи контролю в процесі навчання). Приклади ситуацій наведені нижче. Студентові необхідно проаналізувати ситуацію, визначити яких складників професійної освіти вона стосується, запропонувати рішення проблемної ситуації та обґрунтувати свою точку зору.

Приклади проблемних ситуацій, що виникають у професійній підготовки фахівців в закладах професіно-технічної та вищої освіти.

Ситуація 1. Викладач електротехніки при вивченні нового матеріалу окрім плакатів користується натуральними приладами. В процесі розповіді він планував використовувати електрифікований плакат. Проте виявилось, що при демонстрації прилад не діє. *Проаналізуйте ситуацію. Сформулюйте вимоги до використання візуальних засобів у процесі навчання. Спрогнозуйте алгоритм дій викладача в ситуації, що склалася.*

Ситуація 2. Ви – майстер виробничого навчання в професійно-технічному ліцеї. Учні пред'явили керівництву ліцею серйозні претензії до методики викладання Вашої дисципліни. Обґрунтуйте Ваш вибір.

1. Не погоджуєтесь з думкою учнів і не міняєте методики викладання.

2. Спробуєте поміняти групу.
3. Приймаєте претензії і намагаєтеся поліпшити методику викладання.
4. Нічого не робите і чекаєте вказівок керівництва.
5. Радитеся з колегами.
6. Приймаєте рішення про зміну роботи.
7. Ваш варіант відповіді.

Ситуація 3. Майстер в ході аналізу своєї діяльності дійшла висновку, що вивчення однієї і тієї ж теми на уроці виробничого навчання стомлює учнів і знижує інтерес. Майстру вдалося з'ясувати, що це відбувається в процесі неправильної організації ввідного інструктажу.

Вичленіть проблему. Вкажіть уміння, які властиві майстру виробничого навчання? Назвіть ситуації, при яких ввідний інструктаж не сприятиме формуванню інтересу до предмету.

Підведення підсумків заняття припускає:

- оцінку:
 - ступеня й рівня підготовки групи й окремих студентів до заняття (шкала оцінювання: не підготовлені, підготовлені частково, підготовлені);
 - активності під час обговорення результатів виконання завдань (кількість студентів, що брали участь у виконанні завдань);
 - правильності виконання завдань (загальна кількість студентів, що виконали завдання без помилок);
- виставлення заліку за підсумками роботи студентів, що виконали завдання і прийняли участь в обговоренні і взаємоперевірці;
- видачу додаткових індивідуальних завдань студентам, які не одержали заліку.

З дидактичних основ професійної освіти передбачено виконання курсової роботи. Вона є першою дослідницькою роботою студентів у циклі психолого-педагогічної підготовки, яка спрямована на:

- індивідуальне формування професійно-педагогічної складової методологічної компетенції у майбутніх інженерів-педагогів і забезпечує:

- професійну педагогічну спрямованість їхньої діяльності, що виявляється в усвідомленні ролі інженера-педагога в системі вітчизняної професійної освіти, прагненні ознайомитися із всіма аспектами його професійної діяльності, правильними рішеннями складних ситуацій;

- уявлення про основні поняття й категорії професійної педагогіки, дослідницьку базу, види законів, закономірностей, принципів, правил, цілей, змісту, методів, форм, засобів навчання та особливості їхнього врахування під час організації та здійснення навчального процесу в ЗПО і технічних ЗВО (особливо під час викладання професійно-практичних дисциплін);

- уміння встановлювати часові, просторові, причинно-наслідкові та інші зв'язки між педагогічними об'єктами, здійснювати аналіз педагогічних процесів та ситуацій на предмет відповідно до основних вимог, оптимальності змісту та доцільності використання певних форм, методів та засобів навчання, розробляти проблемні ситуації та пропонувати шляхи їхнього вирішення;

- здатність до науково-дослідної діяльності, творчого пошуку, міжособового спілкування, рефлексії тощо;

- якості такі, як відповідальність, винахідливість, порядність, працьовитість, гуманність тощо;

– закріплення знань та умінь майбутніх інженерів-педагогів, здобутих під час вивчення навчального матеріалу курсу «Дидактичні основи професійної освіти», зокрема з питань конструювання змісту освіти, врахування принципів, а також різновидів, переваг та особливостей застосування у професійній школі методів, засобів, форм практичного навчання, здійснення заходів з контролю навчальної успішності учнів та студентів;

– поглиблення знань та умінь майбутніх інженерів-педагогів, здобутих під час вивчення курсу «Методологічні основи професійної освіти» шляхом додержання цілей та завдань педагогічної науки, принципів її побудови та

розвитку, використання методів науково-педагогічних досліджень, застосування системного, діяльнісного та інших підходів до педагогічних об'єктів, врахування характеристик особистості інженера-педагога та особливостей розвитку особистості учня (студента) ЗПО та ЗВО;

– забезпечення міцної професійно-педагогічної бази для вивчення дисциплін «Методика професійного навчання: дидактичне проектування», «Методика професійного навчання: основні технології навчання», «Креативні технології навчання», що спрямовані на формування проєктувальної та креативної компетенцій у майбутніх інженерів-педагогів.

Завдання на курсову роботу формулюється викладачем кафедри педагогіки та методики професійного навчання й передбачає проєкт підготовки кваліфікованого робітника з виробничого навчання, тому тема звучить наступним чином: «Розробка дидактичного проєкту підготовки робітника конкретної спеціальностіз теми «.....» дисципліни «Виробниче навчання».

Змістова частина курсової роботи включає пункти:

1. Характеристика галузі економіки, проблем та напрямків модернізації технічних систем.
2. Вибір групи трудових процесів.
3. Аналіз та коригування навчального плану підготовки фахівця.
4. Вибір системи виробничого навчання.
5. Постановка навчально-методичних цілей з теми «..» дисципліни «..».
6. Складання інструкційно-технологічної (інструкційної) карти «..».
7. Вибір форм, методів, засобів навчання темі «..».
8. Вибір форм, методів, засобів контролю з теми «..».
9. Розробка сценарію уроку з теми «..» дисципліни «..».

В курсовій роботі можна виділити два напрями: перший – описовий, а другий пов'язаний з підготовкою засобів наочності, які найкращим чином дозволяють представити всі прийняті рішення.

Перший напрям передбачає:

- аналіз професійної діяльності фахівця з акцентуванням уваги на виробничих процесах, що її складають;

- проєктування програми виробничого навчання відносно певних трудових операцій; конструювання змісту; вибір й обґрунтування форм, методів та засобів процесу виробничої підготовки.

Якісне виконання передбачає повне розкриття змісту теоретичної частини кожного пункту курсової роботи, обґрунтованість його висновків, виходячи із заданих вихідних даних, представлених у таблиці 1. За узгодженням з викладачем обирається тема дисципліни «Виробниче навчання». Тема може бути розрахована на вивчення впродовж одного або декількох занять.

Другий напрям має бути представлений розробленими засобами, які дозволяють показати можливості практичної реалізації виконаних проєктів у процесі підготовки майбутніх фахівців. Засоби навчання можуть бути представлені презентацією або відеороликом з поелементним навчанням трудовим операціям, макетом виробу або навчальними плакатами на різних етапах його ремонту, монтажу, складання тощо. Якщо засобом навчання є відеоролик, то він має складатися з таких частин:

- формування зацікавленості (вміле виконання операції професіоналом із цікавими подробицями);

- формування орієнтирів щодо виконання діяльності (із детальним описом нових для учнів матеріалів, інструментів тощо та їхнім використанням);

- формування умінь виконання прийомів трудової операції (із детальним описом і відео ефектами /відстань, кут, повтор тощо/ кожного з трудових прийомів). Тривалість відеоролика має бути **не більше 10 хвилин**.

Виконання курсової роботи пропонується до здійснення групою студентів (з двох чоловік) із обов'язковою відеозйомкою (навчального фільму) високої якості, за темою курсової роботи.

2.3. Експериментальна перевірка способів застосування ігрових технологій для розвитку творчих здібностей студентів в процесі навчання дидактичних основ професійної освіти

Експериментальна перевірка ефективності розроблених навчальних заходів, які змінили традиційну методику навчання, полягає у реалізації таких методів, як бесіда з провідними викладачами дисциплін, які викладаються майбутнім інженерам-педагогам, зокрема дисципліни «Дидактичні основи професійної освіти», анкетування студентів на предмет ефективності змін щодо вивчення відповідного навчального матеріалу, а також педагогічного експерименту з метою визначення рівня змін у навчальній успішності студентів.

Бесіда з провідними викладачами була складена згідно відомих рекомендацій:

- запитання складаються так, щоб вони були доступні й зрозумілі респонденту для відповіді на них;
- не повинно бути двозначних запитань;
- стиль постановки запитань визначається характером дослідження і характеристиками респондентів;
- не повинно бути штапованих, газетних запитань;
- необхідно дотримуватися принципу раціональності: не повинно бути зайвих запитань, питань на всякий випадок і т. ін., що ускладнюють обробку результатів;
- послідовність питань будується таким чином, щоб зберегти інтерес і бажання відповідати;
- необхідно чергувати питання позитивних і негативних суджень;
- необхідно дотримуватися годинного режиму при складанні опитувальної карти;
- при складанні додаткових запитань необхідно уникати психічного тиску на респондента і нав'язувати точку зору, що вигідна дослідникові.

Вона включала запитання:

- Як часто змінюються вимоги до виконання професійної діяльності інженерів-педагогів?
- Як на зміни у професійній діяльності реагує професійна підготовка відповідних фахівців?
- Які заходи реалізовано останнім часом з метою удосконалення професійної підготовки фахівців?
- Якими (традиційними чи інноваційними) засобами реалізується робота у навчальних групах?
- Чи достатньо є розробленими інноваційні технології?
- Які інноваційні технології та чому застосовуються (а також і не застосовуються) під час підготовки фахівців?
- Яке місце при підготовці посідають ігрові технології? Як часто Ви їх застосовуєте?
- Якою є Ваша думка стосовно застосування ігрових технологій з дисципліни «Дидактичні основи професійної освіти» при підготовці майбутніх інженерів-педагогів?
- Чи відповідають Вашій думці про якість підготовки фахівців запропоновані ігри?
- Які переваги й недоліки запропонованих ігор Ви можете виділити?
- Чи є достатніми рекомендації викладачам та студентам щодо реалізації ігрових технологій?
- Які рекомендації нам щодо удосконалення розробок можна надати?

Після реалізації технологій проводилося анкетування студентів.

Анкетування - метод, який базується на опитуванні людей і призначається для проведення масштабного збору даних.

Види анкетування:

- контактне – за участю самого дослідника, при безпосередній участі самих досліджуваних;

- заочне – коли анкети з поясненнями висипаються поштою або передаються в один чи інший навчальний заклад, організацію, звідки дослідник планує отримати відповіді для подальшої обробки;

- анкетування в засобах інформації – це анкетування через видання;

- пілотне анкетування – використовується з метою визначення достовірності та об'єктивності опитування (для випробування невеликої кількості досліджуваних).

Контактне анкетування – те, яке було нами реалізовано.

Анкета - упорядкований за змістом і формою перелік питань та висловлювань у вигляді опитувальної карти, яка передбачає жорстко фіксований порядок і структуру, точні вказівки щодо способів відповідей, при цьому відповіді реєструються респондентом або сам на сам, або в присутності анкетуючого.

Нами використовувалася анонімна анкета, яка містила правдиві відповіді.

За змістом анкети можуть належати:

- до фактів;
- до характеристик людей;
- до подій;
- до міркувань.

Про подію участі у тренінгах стосувалися запитання у запропонованій анкеті.

За формою анкети можуть бути:

а) відкритими – у них респондент відповідає на запитання за своїм вибором, у відповідності до своїх бажань у відношенні до форми і змісту відповідей;

б) закритими, запитання яких передбачають тільки відповіді типу "так", "ні", "не знаю" або відповіді за заданими оцінками в балах.

Нами застосовувалася закрыта анкета.

За своїми функціями питання анкети можуть бути:

- а) фільтруючими;
- б) основними;
- в) контрольними, основна функція яких полягає в перевірці достовірної інформації.

Запитання анкети повинні задовольняти такі вимоги:

1. За своїм формулюванням вони повинні бути простими, точними, зрозумілими за змістом і однозначними.
2. Не слід пропонувати реципієнтам питання, які стосуються соціальної або моральної оцінки своїх якостей.

Принципи складання анкети:

- анкета виступає як органічна частина інструментарію дослідника (дослідження починається не зі складання анкети; цьому передують розробка програми, постановка цілей і т.д.);
- одні й ті ж запитання, розміщені в певній послідовності, дають різну інформацію (спочатку розміщують часткові питання, а потім загальні);
- смислові блоки опитувального листа повинні бути приблизно однакового обсягу;
- «правило лінійки» (питання розміщуються у послідовності збільшення ступеня складності).

Орієнтовна модель анкети:

- вступ (хто і для чого проводить анкетування, як будуть використовуватися дані, гарантується анонімність, дається інструкція щодо заповнення анкети і способи її повернення, висловлюється подяка за співробітництво);
- основна частина (питання);
- вступні питання (призначені зацікавити й полегшити роботу респондента);
- основні питання (найскладніші та найважливіші питання);
- підсумкові питання (відносно легкі з урахуванням стомлення респондента);

- відомості про респондента (запитання про соціальний статус);
- подяка за участь в анкетуванні.

Студентам пропонувалися анкети із запитаннями з приводу доцільності, доступності, результативності тощо застосування навчальних ігор у навчальному процесі.

№ п/п	Питання	Відповіді		
		№1	№2	№3
1	2	3	4	5
1.	Чи задовільною була організація навчальної гри?	Так, організація навчальної гри була на високому рівні. Було зрозуміло який матеріал включається у гру, яким чином сформовано групи, які завдання й коли мають бути виконаними студентами.	Загалом було все зрозумілим, а деякі непорозуміння, що мали місце, було вирішено вже під час гри.	Організація була незадовільною. Під час гри траплялося багато непорозумінь з приводу взаємодії учасників, викладача й учасників та узгодження рішень.
2.	Чи сприяла навчальна гра швидкому включенню у виконання завдань?	Цікаві факти у вступній частині, потужна мотивація, доступні умови завдань, зрозумілі вимоги до виконання й послідовність забезпечили швидке включення у гру.	Було витрачено певний непередбачений час на включення у навчальну гру.	Було віддано багато зайвого часу на внесення певних порозумінь щодо встановлення робочого настрою учасників, стосунків між ними, розуміння суті процесу.

Продовження анкети

1	2	3	4	5
3.	Чи умісним було керівництво з боку викладача?	Так, викладач не заважав, не нав'язував своїх думок, але, у той же час, миттєво реагував на зміни у розвитку подій.	Викладач інколи брав ініціативу «у свої руки» і нав'язував свою думку.	Викладач заважав здійсненню гри, або залишався байдужим до поведінки учасників.
4.	Чи сприяла навчальна гра підвищенню інтереса до навчального матеріалу та професії?	Так, дуже цікавою виявилася гра. Вона розкрила дещо приховані сторони колективних відносин, зробила можливим інший погляд на навчальний матеріал та професію.	Гра ніяким чином не вплинула на ставлення до навчального матеріалу та професії.	Гра негативно вплинула на ставлення до навчального матеріалу та професії в цілому.
5.	Чи зрозумілішим став навчальний матеріал завдяки навчальній грі?	Так, у навчальній грі було здобуто знання фактів (понять, процесів), яке допомогло зробити зрозумілішим навчальний матеріал.	Деякі знання стали більш зрозумілими, системними.	На рівень розуміння навчального матеріалу гра не вплинула. Навітьдесь заплутала.
6.	Чи хотілося, щоб навчальні ігри застосовувалися з наступних тем і на інших етапах підготовки?	Так, позитивний приклад реалізації гри показав дієвість цього заходу і доцільність їх максимального застосування.	За певних умов ігри можуть бути застосованими у навчальному процесі. Але слід більш ретельно їх організовувати.	Гра – пуста витрата часу. Не бачу у них необхідності.

Експеримент - цілеспрямоване вивчення об'єкту, з метою виявлення раніше невідомих його властивостей (якостей) або перевірки правильності теоретичних положень, що визначається певною пошуковою ідеєю і має чітко визначену мету.

Експеримент відрізняється від спостереження активним втручанням ситуацію дослідника, який здійснює планомірне маніпулювання однією або кількома змінними (факторами) і реєстрацію супутніх змін у поведінці об'єкта, що вивчається.

Етапи:

- констатувальний;
- формувальний;
- порівняльний;
- контрольний.

У психолого-педагогічному дослідженні виділяють такі основні види експерименту: лабораторний (створення якоїсь штучної ситуації, в якій найкраще можна вивчити досліджувану властивість) і природний (особливий вид експерименту, за якого досліджувані особи не знають про те, що вони вивчаються педагогом чи психологом).

Під час підготовки самого експерименту необхідно:

- розробити план цілеспрямованого спостереження за об'єктом;
- визначити межі, у яких буде проходити експеримент;
- створити необхідні умови з урахуванням повторюваності ситуацій, зміни впливу, характеру та умов на об'єкт дослідження;
- провести систематичне спостереження з метою вивчення та описання об'єкта (явища), що вивчається;
- проаналізувати результати експерименту.

Нами було реалізовано педагогічний експеримент фрагментарно: у якості контрольної групи була обрана попередня група, точніше її навчальна успішність з дидактичних основ професійної освіти, а у якості експериментальної групи – група цього року. При цьому, у результаті порівнянь середньої базової успішності, умов навчання, контингенту студентів ми довели, що групи, майже, однакові. Це дало можливість припустити, що на зміну навчальної успішності студентів, у першу, чергу, впливатимиме реалізація навчання засобами ігрових технологій.

Порівняння результатів контрольних зрізів той рік і цього року з курсу довів ефективність розробленої методики навчання (рис. 2.3).

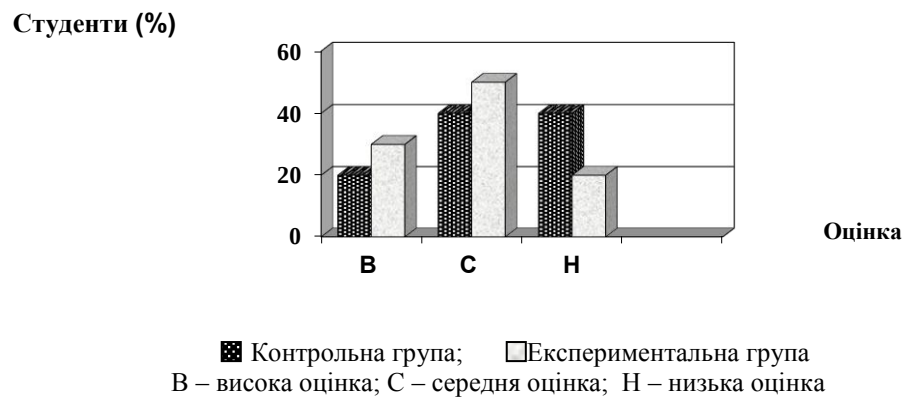

Рис. 2.3. Порівняння середніх значень навчальної успішності студентів контрольної та експериментальної груп

Висновки до другого розділу

Теоретичні передумови розробки методики навчання складаються зі специфіки підготовки інженерно-педагогічних кадрів, значення у їхній педагогічній підготовці знань з дидактичних основ професійної освіти, психологічних характеристик студентської молоді у контексті здійснення активних пізнавальних процесів, особливостей застосування у процесі педагогічної підготовки ігрових технологій.

Згідно концепції розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні мета цієї освіти полягає в задоволенні потреб суспільства в професійних освітянських послугах, шляхом підготовки висококваліфікованих викладачів-професіоналів для професійно-технічних навчальних закладів, навчальних центрів підприємств, підвищення кваліфікації викладацьких кадрів, формування викладачів як творчих, духовно багатих особистостей з урахуванням їх інтересів і здібностей.

Засобами методології компетентнісного підходу професійна педагогічна спрямованість детермінує методологічну компетенцію, а функції педагогічної діяльності, відповідно, – проєктувальну, креативну, комунікативну компетенції. На формування методологічної компетенції серед інших також спрямовано дисципліну «Дидактичні основи професійної освіти».

«Дидактичні основи професійної освіти» встановлює міждисциплінарні зв'язки із такими навчальними дисциплінами: «Методологічні засади професійної освіти»; «Теорія та методика виховної роботи»; «Виробниче навчання»; «Практики (ознайомча, технологічна)»; «Методика професійного навчання».

Метою викладання навчальної дисципліни «Дидактичні основи професійної освіти» є формування у майбутніх інженерів-педагогів комплексних знань та вмінь стосовно різних підходів до визначення змісту професійної освіти, принципів відбору змісту загальної та професійної освіти, визначення і структури різних видів навчально-плануючої та навчально-

програмної документації, принципів навчання, видів та умов вибору методів, засобів та форм теоретичного й практичного навчання, застосування дидактичних складників у навчальному процесі закладів загальної та професійної освіти.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Професійна освіта: методологія та зміст (Тема 1. Зміст професійної освіти: поняття, структура, вимоги. Тема 2. Принципи професійного навчання.); 2. Дидактичні складники професійної практичної підготовки (Тема 3. Виробничий процес. Тема 4. Системи виробничого навчання. Тема 5. Типи та структура уроків виробничого навчання); 3. Дидактичні складники професійної теоретичної підготовки (Тема 6. Методи професійного навчання. Тема 7. Засоби професійного навчання. Тема 8. Форми професійного навчання. Тема 9. Діагностика і контроль професійного навчання).

Не дивлячись на те, що запропонована підготовка з дидактичних основ професійної освіти має повністю реалізувати компетентнісно орієнтовану концепцію підготовки майбутніх інженерів-педагогів, вона вимагає доопрацювання у питанні застосування інноваційних (ігрових) технологій з метою індивідуального (з урахування особливостей психологічних процесів) розвитку творчих здібностей студентів.

Проведення гри – це процес розгортання імітаційної моделі, яка відтворює умови динаміки професії або навчання. Таким чином, навчальна гра є модельним заміщенням двох реальностей: галузевих та процесу діяльності в ній людей (фахівців).

Ігрові технології під час вивчення дидактичних основ професійної освіти найефективніше застосовувати під час практичних занять та курсового проєктування, які передбачають виступи у ролі майстра виробничого навчання, викладача, методиста, опонента, учня ЗПО чи студента технікуму (коледжу), підлеглого, керівника тощо.

Метою підготовки з дидактичних основ професійної освіти під час практичних занять є: маючи на увазі розвиток професійної спрямованості

особистості інженера-педагога, на підставі знань принципів і підходів стосовно відбору змісту загальної та професійної освіти, принципів, методів, засобів і форм навчання й контролю в теоретичній та практичній підготовці навчальних закладів різного освітнього призначення, уміти здійснювати порівняльний аналіз вибору й застосування дидактичних складників, демонструвати використання тих чи інших методів та засобів, вирішувати проблемні ситуації, обґрунтовувати прийняті рішення.

Виконання курсової роботи сприяє досягненню таких цілей:

- систематизації, поглибленню та закріпленню у майбутніх інженерів-педагогів теоретичних знань з питань змісту професійної освіти, принципів його відбору, визначення особливостей розробки;
- формуванню вмінь визначати й обґрунтовувати певну систему виробничого навчання у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців;
- поглибленню й закріпленню вмінь здійснювати обґрунтований вибір методів, форм та засобів виробничого навчання;
- забезпеченню міцної професійно-педагогічної бази для вивчення дисциплін «Методика професійного навчання: дидактичне проєктування», «Методика професійного навчання: основні технології навчання», «Креативні технології навчання», що спрямовані на формування проєктувальної і креативної компетенцій майбутніх викладачів технічних дисциплін.

Експериментальна перевірка ефективності розроблених навчальних заходів, які змінили традиційну методику навчання, полягала у реалізації таких методів, як бесіда з провідними викладачами дисциплін, які викладаються майбутнім інженерам-педагогам, зокрема дисципліни «Дидактичні основи професійної освіти», анкетування студентів на предмет ефективності змін щодо вивчення відповідного навчального матеріалу, а також педагогічного експерименту з метою визначення рівня змін у навчальній успішності студентів.

У ході реалізації системи емпіричних методів доведено, що професійна спрямованість та навчальна успішність студентів інженерно-педагогічних

спеціальностей під час навчання дидактичних основ професійної освіти за допомогою ігрових технологій здобули бажаного розвитку.

ВИСНОВКИ

У процесі навчання можна суттєво розвинути навчальні здібності за допомогою ігрових технологій значної кількості студентів за умови цілеспрямованої організації їх пізнавальної діяльності.

По-перше, – це проявляється у вигляді двох самостійних ланок, де пізнавальна діяльність відтворення виступає на заняттях як підготовчий етап до творчості, а творчість – як самостійна основна ланка.

По-друге, творчість і пізнавальна діяльність – це єдине ціле, в якому елементи відтворення і творчості переплітаються, взаємно доповнюючи одне одного в пізнавальному акті навчання. Зв'язок відтворення і творчості є в будь-якій ланці навчального процесу. І навчальний процес у сучасних закладах народної освіти повинен будуватися з орієнтацією його учасників на творчість.

Для досягнення успіху у творчій навчально-пізнавальній діяльності, крім зацікавленості, треба володіти спеціальними прийомами творчої діяльності. Організація навчально-пізнавальної діяльності пошукового характеру сприяє розвитку творчих здібностей студентів ЗВО. Керівна роль тут належить педагогу, який спрямовує розвиток пізнавальної діяльності і передбачає формування умінь і навичок як репродуктивної, так і продуктивної (самостійної, пошукової, творчої) діяльності.

У психологічній науці закріпилася точка зору, згідно якої творчі здібності ототожнюються, головним чином, із здібностями мислення.

Щоб суспільство отримало творчих, діяльних, обдарованих і духовно-розвинених громадян, необхідно будувати так роботу закладів освіти, щоб метою розвитку здібностей молоді була допомога їм реалізувати свої індивідуальні якості, не загубитися в масі інших, сприяти переорієнтації їхнього репродуктивного мислення на творче індивідуальне конструювання.

У розвитку їхніх здібностей важливе значення має забезпечення та

розширення їхньої інформованості в тих галузях, які їх цікавлять, організація для них різноманітної діяльності.

Зростанню творчої активності студентів сприяє вміння виділяти проблему, створювати проблемні ситуації в процесі навчання, знаходити шляхи їх розв'язування, відбирати й структурувати навчальний матеріал, виділяти головне, суттєве, прагнути до самовдосконалення.

Творячи, студенти мають можливість відчувати себе як особистість, порівнювати з іншими; а виражаючи себе, – ростуть, пізнають нове і самі створюють його. Крок за кроком, піднімаючись сходами самовдосконалення, ми ніколи не перестанемо відчувати подив перед численними таємницями. А найбільша таємниця Всесвіту – життя. Найбільша таємниця життя – людина. А одна з найглибших таємниць людини – творчість. Ось чому так важливо побачити цей дар, підтримати його й допомогти утвердитися, допомогти зрозуміти, що творчість – щасливий дар душі. Вона спонукає до пізнання самого себе, вираження власного «я», утвердження себе як особистості.

Отже, на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії та практики особливу увагу набувають проблеми удосконалення форм і методів навчання як шляхом оновлення, так і за рахунок модернізації традиційних методів. На сьогодні завдання педагога полягає у розвитку творчих здібностей студентів на кожному занятті. Викладач повинен сприяти пробудженню інтересу у студентів до пізнання, розвитку вмінь та навичок самостійно працювати, творчо ставитися до виконання завдань. Це вимагає на сьогодні від викладача вміння працювати у творчому режимі, нестандартних напрямках, постійно удосконалювати професійну діяльність, опановувати специфічними формами і методами творчого розвитку студентів у навчально-виховному процесі.

Теоретичні передумови розробки методики навчання складаються зі специфіки підготовки інженерно-педагогічних кадрів, значення у їхній педагогічній підготовці знань з дидактичних основ професійної освіти, психологічних характеристик студентської молоді у контексті здійснення

активних пізнавальних процесів, особливостей застосування у процесі педагогічної підготовки ігрових технологій.

Згідно концепції розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні мета цієї освіти полягає в задоволенні потреб суспільства в професійних освітянських послугах, шляхом підготовки висококваліфікованих викладачів-професіоналів для ЗВО I-II рівня акредитації, професійно-технічних навчальних закладів, навчальних центрів підприємств, підвищення кваліфікації викладацьких кадрів, формування викладачів як творчих, духовно багатих особистостей з урахуванням їх інтересів і здібностей.

Засобами методології компетентнісного підходу професійна педагогічна спрямованість детермінує методологічну компетенцію, а функції педагогічної діяльності, відповідно, – проєктувальну, креативну, комунікативну компетенції. На формування методологічної компетенції серед інших також спрямовано дисципліну «Дидактичні основи професійної освіти».

«Дидактичні основи професійної освіти» встановлює міждисциплінарні зв'язки із такими навчальними дисциплінами: «Методологічні засади професійної освіти»; «Теорія та методика виховної роботи»; «Виробниче навчання»; «Практики (ознайомча, технологічна)»; «Методика професійного навчання».

Метою викладання навчальної дисципліни «Дидактичні основи професійної освіти» є формування у майбутніх інженерів-педагогів комплексних знань та вмінь стосовно різних підходів до визначення змісту професійної освіти, принципів відбору змісту загальної та професійної освіти, визначення і структури різних видів навчально-плануючої та навчально-програмної документації, принципів навчання, видів та умов вибору методів, засобів та форм теоретичного й практичного навчання, застосування дидактичних складників у навчальному процесі закладів загальної та професійної освіти.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Професійна освіта: методологія та зміст (Тема 1. Зміст професійної освіти:

поняття, структура, вимоги. Тема 2. Принципи професійного навчання.); 2. Дидактичні складники професійної практичної підготовки (Тема 3. Виробничий процес. Тема 4. Системи виробничого навчання. Тема 5. Типи та структура уроків виробничого навчання); 3. Дидактичні складники професійної теоретичної підготовки (Тема 6. Методи професійного навчання. Тема 7. Засоби професійного навчання. Тема 8. Форми професійного навчання. Тема 9. Діагностика і контроль професійного навчання).

Не дивлячись на те, що запропонована підготовка з дидактичних основ професійної освіти має повністю реалізувати компетентісно орієнтовану концепцію підготовки майбутніх інженерів-педагогів, вона вимагає доопрацювання у питанні застосування інноваційних (ігрових) технологій з метою індивідуального (з урахування особливостей психологічних процесів) розвитку творчих здібностей студентів. Проведення гри – це процес розгортання імітаційної моделі, яка відтворює умови динаміки професії або навчання. Таким чином, навчальна гра є модельним заміщенням двох реальностей: галузевих та процесу діяльності в ній людей (фахівців).

Метою підготовки з дидактичних основ професійної освіти під час практичних занять є: маючи на увазі розвиток професійної спрямованості особистості інженера-педагога, на підставі знань принципів і підходів стосовно відбору змісту загальної та професійної освіти, принципів, методів, засобів і форм навчання й контролю в теоретичній та практичній підготовці навчальних закладів різного освітнього призначення, уміти здійснювати порівняльний аналіз вибору й застосування дидактичних складників, демонструвати використання тих чи інших методів та засобів, вирішувати проблемні ситуації, обґрунтовувати прийняті рішення.

Виконання курсової роботи сприяє досягненню таких цілей:

- систематизації, поглибленню та закріпленню у майбутніх інженерів-педагогів теоретичних знань з питань змісту професійної освіти, принципів його відбору, визначення особливостей розробки;
- формуванню вмінь визначати й обґрунтовувати певну систему

виробничого навчання у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців;

- поглибленню й закріпленню вмінь здійснювати обґрунтований вибір методів, форм та засобів виробничого навчання;

- забезпеченню міцної професійно-педагогічної бази для вивчення дисциплін «Методика професійного навчання: дидактичне проєктування», «Методика професійного навчання: основні технології навчання», «Креативні технології навчання», що спрямовані на формування проєктувальної і креативної компетенцій майбутніх викладачів технічних дисциплін.

Експериментальна перевірка ефективності розроблених навчальних заходів, які змінили традиційну методику навчання, полягала у реалізації таких методів, як бесіда з провідними викладачами дисциплін, які викладаються майбутнім інженерам-педагогам, зокрема дисципліни «Дидактичні основи професійної освіти», анкетування студентів на предмет ефективності змін щодо вивчення відповідного навчального матеріалу, а також педагогічного експерименту з метою визначення рівня змін у навчальній успішності студентів.

У ході реалізації системи емпіричних методів доведено, що професійна спрямованість та навчальна успішність студентів інженерно-педагогічних спеціальностей під час навчання дидактичних основ професійної освіти за допомогою ігрових технологій здобули бажаного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. – К.: ІЗИН, 1998.
2. Варій М.Й. Загальна психологія. Навчальний посібник / 2-ге видан., випр. і доп./ М.Й.Варій. - К.: «Центр учбової літератури», 2007.- 968 с
3. Власова О. І. Педагогічна психологія: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
4. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н.П.Наволокова. - Х.: Вид. група «Основа», 2012.
5. Законодавчі акти України з питань освіти / Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти : Офіц. вид. – К. : Парламентське вид-во, 2004. – 404 с
6. Здібності. Обдарованість. Таланти / Система роботи з обдарованими дітьми - К.: Шкільний світ, 2009.
7. Калашнікова С. Механізми забезпечення інноваційного організаційного розвитку сучасного університету / С. Калашнікова // Вища школа. - 2009. - № 11. - С. 17-22.
8. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2005. – 180 с.
9. Ковальчук О. Дидактичні ігри як метод активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення педагогіки / О.Ковальчук // Вісник Львів. ун-ту. - Серія педагогічна. - 2004. - Вип.18. - С. 89-97.
10. Ковжога С.О. Сучасні освітні технології та методи їх використання в навчальному процесі [Електронний ресурс] / С.О.Ковжога, А.М.Полєжаєв, С.А.Тузіков. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/8_NMIW_2008/Pedagogica/28601.doc.htm
11. Мачинська Н.І. Впровадження ігрових технологій навчання у практику підготовки майбутніх магістрів / Н.І.Мачинська // Наукові праці. - Випуск 146. - Том 158.

12. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Гранмна, 1999. – 350 с.
13. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за ред. О. М. Пехоти. - К. : 2004. - 256 с.
14. Основи психології та педагогіки вищої школи (пам'ятка для аспірантів) // Навчально-методичний посібник / [О. Є. Коваль]. – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2013. - 90 с.
15. Основи загальної і медичної психології / За ред. І.С.Вітенка і О.С.Чабана. - Тернопіль: Укрмедкнига, 2003. - 344 с.
16. Основи психології: Підручник / За заг. ред. О.В.Киричука, В.А.Роменця. - К., 1996.
17. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М.Пехота, А.З.Кітенко, О.М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О.М. Пехоти. - К. : А.С.К., 2002. - 255 с.
18. Плахотна С. Формування творчих здібностей студентів як педагогічна проблема сучасності / С.Плахотіна // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. - 2010. - Випуск 32.
19. Сергєєнкова О.П. Загальна психологія. Навчальний посібник / О.П.Сергєєнкова, О.А.Столярчук, О.П.Коханова, О.В.Пасєка. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 296 с.
20. Ситняківська С.М., Хливнюк М.Г. Педагогічні умови активізації професійного навчання фахівців високотехнологічних спеціальностей / С.М.Ситняківська, М.Г.Хливнюк // Гуманітарний вісник ДЗВО «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць. - Вип 24. - 2012. - С. 385-390.
21. Сучасні технології в освіті. / Уклад.: І.П.Моїсєєва, Н.Д.Грудініна; Наук. ред. Т.Ф.Букшина. - К.: АПН України, ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського. 2005.
22. Тополя Л.В. Активні форми навчання у вищій школі / Л.В.Тополя // Didactics of mathematics: Problems and Investigations. - 2006. - Issue # 26. - С.65-69.

23. Телячук В.П., Лесіна О.В. Інноваційні технології в початковій школі. Х.: ВГ «Основа», 2008.
24. Харжевська О.М. Ділова гра як один із ефективних сучасних методів навчання у вищій школі. Електронний ресурс] / О.М.Харжевська. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>
25. Хоменко О.О. Навчальні ділові ігри як засіб формування професійних умінь студентів технікумів і коледжів (на прикладі будівельних спеціальностей): Автореф. дис. ... канд. пед. наук. / О.О.Хоменко. - К., 1994
26. Яворська Ж. Ділові ігри та їх роль у підготовці сучасних фахівців / Ж. Яворська // Вісник Львівського Університету. - 2005. - Вип. 19. - С. 241-246.
27. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посіб. / В.В.Ягупов. - К., 2002.
28. http://time4english.ucoz.ru/index/igrovyte_tekhnologii/0-30
29. <http://faqukr.ru/biznes/104231-prikladi-dilovih-igor-scenarij-dilovoi-gri.html>
30. http://npu.edu.ua/!e-book/book/html/D/ispu_kiovist_Ficyla_Pedagogika_VSh/760.html

ДОДАТКИ

Додаток А

Інформаційні та діагностичні матеріали до практичних занять з дидактичних основ професійної освіти

Таблиця А.1

Результати аналізу навчальних планів

Тип навчального закладу	Попередній рівень освіти (або кваліфікації)	Форма підготовки (навчання)	Спеціальність (професія, кваліфікація)	Освітньо-кваліфікаційний рівень	Термін підготовки	Цикли дисциплін (або дисципліни) та їхній обсяг	Форми організації навчального процесу	Форми контролю
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Професійний ліцей								
Вище професійне училище								
Навчально-курсний комбінат								
Центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів								

Продовження табл. А.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Технікум								
Коледж								
Академія								
Університет								

Таблиця А.2

Приклад результатів аналізу навчальних планів

Тип навчального закладу	Попередній рівень освіти (або кваліфікації)	Форма підготовки (навчання)	Спеціальність (професія, кваліфікація)	Освітньо-кваліфікаційний рівень	Термін підготовки	Цикли дисциплін (або дисципліни) та їхній обсяг	Форми організації навчального процесу	Форми контролю
Центр підготовки та перепідготовки і робітничих кадрів (план наведено на с.13-14)	Офіціант 3 розряд	ПК	Офіціант 4 розряд	Кваліфікований робітник	4 місяця	ЗПП – 17, ПТП-179, ППрП-344	ТЗ, ВН, ВП, ЛПЗ	ДКА
Професійний ліцей	ПЗСО	ППП	Офіціант 3 розряд, Бармен 4 розряд	Кваліфікований робітник	1 рік	ЗПП – 90, ПТП-341, ППрП-849, ФК-54, ПВО-45	ТЗ, ВН, ВП, ЛПЗ	ПА, ДКА

Пояснення до таблиці:

ПЗСО – повна загальна середня освіта; ППП – первинна професійна підготовка; ПК – підвищення кваліфікації;

ЗПП – загальнопрофесійна підготовка; ПТП – професійно-теоретична підготовка; ППрП – професійно-практична підготовка; ФК – фізична культура; ПВО – предмети, що вільно обираються;

ТЗ – теоретичні заняття; ВН – виробниче навчання; ВП – виробнича практика; ЛПЗ – лабораторно-практичні заняття;

ПА – поетапна атестація; ДКА – державна кваліфікаційна атестація.

Таблиця А.3

Визначення системи виробничого навчання

Складові системи виробничого навчання				Вид системи виробничого навчання
зміст	форми	методи	засоби	

Таблиця А.4

Оцінка фрагменту уроку виробничого навчання (вступний інструктаж)

ПІБ студента:				
№ з/п	Показники, що підлягають оцінюванню	Реалізація показника		
		Так	Ні	Частково
1	Повідомлення теми уроку			
2	Повідомлення мети уроку			
3	Мотивація діяльності учнів			
4	Пояснення характеру та призначення запланованої на уроці роботи			
5	Актуалізація знань та вмінь учнів			
6	Пояснення нового матеріалу			
7	Ознайомлення з обладнанням, інструментами, пристосуваннями			
8	Ознайомлення з правилами ТБ, раціональною організацією робочого місця			
9	Практичний показ прийомів виконання роботи			
10	Ознайомлення з типовими помилками, що можуть виникнути під час виконання роботи			
11	Наявність навчально-технологічної документації			
12	Ознайомлення зі змістом навчально-технологічної документації та принципами роботи з нею			
13	Закріплення навчального матеріалу			
14	Надання відповідей на запитання учнів (якщо вони виникли в процесі пояснення)			
Загальний висновок:				
Зауваження:				
Пропозиції:				

Карта оцінки реалізації методу навчання

№ п/п	Показник реалізації методу	Оцінка		
		«висока»	«середня»	«низька»
1	2	3	4	5
1	Відповідність методу навчання цілям підготовки	Метод навчання сприяє досягненню цілі підготовки: всі складові цілі (спрямованість, знання, уміння, навички, здібності, якості) повністю реалізовано.	Метод навчання сприяє частковому досягненню цілі підготовки: деякі із зазначених складових цілі не отримали реалізації.	Метод навчання не сприяє досягненню цілі підготовки.
2	Відповідність методу навчання змісту навчання	Метод навчання повністю враховує складність, обсяг та функціонально-смыслову структуру (опис, міркування, оповідання, оцінка) навчального матеріалу.	Метод навчання враховує не всі характеристики навчального матеріалу, наприклад, він не концентрується на головних поняттях, не подає їх відповідним чином тощо.	Метод навчання не враховує характеристик и навчального матеріалу.
3	Відповідність методу навчання умовам здійснення навчального процесу	Метод навчання цілком відповідає просторово-часовим характеристикам навчального процесу: враховує вид, стан, оснащеність помешкання, місце у розкладі та тривалість навчального заняття.	Метод навчання відповідає деяким просторово-часовим характеристикам навчального процесу.	Метод навчання не відповідає просторово-часовим характеристикам навчального процесу.

Продовж. табл. А.5

1	2	3	4	5
4	Відповідність методу навчання базовій підготовці тих, кого навчають	Метод навчання передбачає таку включеність у навчальний процес тих, кого навчають, при якій вони можуть вільно здійснювати опрацювання нового навчального матеріалу.	Метод навчання не повністю враховує базову підготовку тих, кого навчають, і певні положення навчального матеріалу залишаються не засвоєними.	Метод навчання не відповідає базовій підготовці тих, кого навчають.
5	Відповідність методу навчання психологічним характеристикам тих, кого навчають	Метод навчання повністю враховує переважні мотиви, типи мислення і темпераменту, соціометричні показники групи тих, кого навчають, та забезпечує їхнє активне включення у навчальний процес.	Метод навчання не в повній мірі відповідає психологічним характеристикам тих, кого навчають, і серед них є ті, яким «не цікаво», «не все зрозуміло» тощо.	Метод навчання не відповідає психологічним характеристикам тих, кого навчають.

Таблиця А.6

Карта оцінки застосування засобу навчання

№ п/п	Показник застосування засобу	Оцінка		
		«висока»	«середня»	«низька»
1	2	3	4	5
1	Відповідність засобу навчання цілям підготовки	Засіб навчання сприяє досягненню цілі підготовки: необхідні складові цілі (спрямованість,	Засіб навчання сприяє частковому досягненню цілі підготовки: деякі із зазначених	Засіб навчання не сприяє досягненню цілі підготовки. Він відволікає від навчального матеріалу,

Продовж. табл. А.6

1	2	3	4	5
		знання, уміння, навички, здібності чи (та) якості) повністю реалізовано.	складових цілі не отримали реалізації.	перевантажує свідомість тих, кого навчають. тощо
2	Відповідність засобу навчання змісту навчання	Тема (підтема), показ та вербально подана інформація стосовно певного об'єкта повністю співпадають як за змістом, так і за обсягом.	Засіб навчання доповнює, підтверджує, ілюструє лише частину тих положень, які мають бути опрацьовані.	Засіб навчання не сприяє належному опрацюванню навчального матеріалу.
3	Відповідність засобу навчання умовам здійснення навчального процесу	Засіб навчання цілком відповідає просторовим характеристикам навчального процесу: враховує вид, стан, оснащеність помешкання тощо.	Метод навчання відповідає деяким просторовим характеристикам навчального процесу.	Засіб навчання не відповідає просторовим характеристикам навчального процесу.
4	Відповідність засобу навчання психологічним характеристикам тих, кого навчають	Засіб навчання своїм застосуванням повністю враховує як загальнолюдські можливості щодо сприйняття та опрацювання нового навчального матеріалу, так і психологічні характеристики саме тих, кого навчають.	Застосування засобу навчання загалом відповідає необхідним вимогам, але не в повній мірі враховує психологічні характеристики тих, кого навчають.	Засіб навчання не відповідає психологічним характеристикам тих, кого навчають.

Таблиця А.7

Порівняльний аналіз форм навчання

№ з/п	Назва форми навчання	Тип навчального закладу		Мета застосування форми навчання	Коли застосовується
		ЗПО	ЗВО		
		Застосовується			
1	Урок засвоєння нових знань				
2	Урок закріплення та вдосконалення знань та вмінь				
3	Повторювально-узагальнюючий урок				
4	Контрольно-перевірочний урок				
5	Комбінований урок				
6	Екскурсія				
7	Лекція				
8	Семінар				
9	Практичне заняття				
10	Факультатив				
11	Додаткове заняття				
12	Консультація				
13	Навчальна конференція				
14	Лабораторно-практичне заняття				

Примітка: в колонці «застосовується» слід робити наступні позначки «+» - так, «-» - ні, «*» - іноді.

Таблиця А.8

Карта оцінки реалізації методу контролю

№ п/п	Показник реалізації методу	Оцінка		
		«висока»	«середня»	«низька»
1	2	3	4	5
1	Відповідність методу контролю цілям підготовки	Метод контролю повністю відповідає цілі підготовки і встановлює ступінь її	Метод контролю дозволяє перевірити сформованість лише окремих	Метод контролю не відповідає цілі підготовки.

Продовж. табл. А.8

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

		досягнення: з боку сформованості всіх її складових та їхнього обсягу.	елементів поставленої цілі.	
2	Відповідність методу контролю змісту навчання	Метод контролю цілком відповідає функціонально-смісловій структурі навчального матеріалу (опис, міркування, оповідання, оцінка) і забезпечує перевірку відповідного типу дій.	Метод контролю не повною мірою відповідає функціонально-смісловій структурі навчального матеріалу і не сприяє цілісному відтворенню явищ чи процесів (наприклад, для перевірки засвоєння реалізації складної технології обирається опитування, а не контролююча бесіда).	Метод контролю не відповідає змісту навчання.
3	Відповідність методу контролю умовам здійснення навчального процесу	Реалізація методу контролю повністю відповідає умовам здійснення навчального процесу, що забезпечує додержання необхідних вимог (наявність достатньої кількості робочих місць, оптимальна	Метод контролю частково відповідає деяким умовам здійснення навчального процесу і, тим самим, ускладнюється сприйняття тими, кого навчають, завдань, вимог щодо їх виконання, і, безпосередньо, - саме виконання.	Метод контролю не відповідає умовам здійснення навчального процесу.

Продовж. табл. А.8

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

		віддаленість екрану, особливості розкладу занять тощо)		
4	Відповідність методу контролю психологічним характеристикам тих, кого навчають	Метод контролю повністю враховує переважні мотиви, типи мислення і темпераменту групи тих, кого навчають, та забезпечує їхнє активне включення у процес перевірки рівня підготовленості з теми чи її фрагменту.	Метод контролю не в повній мірі відповідає психологічним характеристикам тих, кого навчають, і серед них є ті, яким «не цікаво виконувати завдання», «не зрозуміло, що саме слід робити» тощо.	Метод контролю не відповідає психологічним характеристикам тих, кого навчають.

Таблиця А.9

Карта оцінки застосування засобу контролю

№ п/п	Показник застосування засобу	Оцінка		
		«висока»	«середня»	«низька»
1	2	3	4	5
1	Відповідність засобу контролю цілям підготовки	Засіб контролю дозволяє однозначно встановити обсяг та рівень сформованості складових цілі підготовки (спрямованість, знання, уміння, навички, якості та здібності).	Вимоги до дій, які висуває засіб контролю, можуть бути дещо завищеними чи заниженими стосовно цілі підготовки.	Засіб контролю не відповідає цілям підготовки.

Продовж. табл. А.9

1	2	3	4	5
2	Відповідність засобу контролю змісту навчання	Інформаційна сторона засобу контролю, повністю відповідає змісту навчання,	Окремі питання змісту навчання не враховано під час реалізації обраного методу	Засіб контролю не відповідає змісту навчання.
		засвоєння якого передбачено ціллю підготовки.	контролю або, навпаки, перевірки підлягають питання, не включені до змісту навчання з теми чи її фрагменту	
3	Відповідність засобу контролю психологічним характеристикам тих, кого навчають	Засіб контролю подано у відповідності до особливостей сприйняття людиною інформації, спонукання до усвідомлення й виконання необхідних дій.	Засіб контролю не завжди враховує, а інколи і не всі особливості сприйняття людиною інформації, спонукання до усвідомлення й виконання необхідних дій.	Засіб контролю не відповідає психологічним характеристикам тих, кого навчають.

Таблиця А.10

Карта оцінки застосування форми контролю

№ п/п	Показник застосування форми	Оцінка		
		«висока»	«середня»	«низька»
1	2	3	4	5
1	Відповідність форми контролю цілі навчання	Форма контролю (фронтальна, групова, індивідуальна) повністю відповідає цілі навчання, чим забезпечується допустима	Форма контролю не в повній мірі відповідає цілі навчання, що проявляється у зайвій витраті навчального часу або не в досконалий	Форма контролю не відповідає цілі навчання.

Продовж. табл. А.10

1	2	3	4	5
		(недопустима) диференційованість в оцінці досягнень тих, кого навчають.	підготовці певної частини навчальної групи.	
2	Відповідність форми контролю умовам здійснення навчального процесу	Форма контролю цілком відповідає просторовим характеристикам навчального процесу: враховує вид, стан, площу, оснащеність помешкання тощо.	Форма контролю відповідає деяким просторовим характеристикам навчального процесу.	Форма контролю не відповідає просторовим характеристикам навчального процесу.
3	Відповідність форми навчання базовій підготовці тих, кого навчають	Форма контролю повністю відповідає базовій підготовці тих, кого навчають, що виявляється в оптимальній послідовності включення їх у процес перевірки рівня підготовки.	Форма контролю не повністю враховує базову підготовку тих, кого навчають, і відбуваються порушення у презентації певних положень навчального матеріалу, активізації слухачів.	Форма контролю своєю реалізацією не відповідає базовій підготовці тих, кого навчають.
4	Відповідність форми контролю психологічним характеристикам тих, кого навчають.	Форма контролю повністю відповідає психологічним характеристикам тих, кого навчають, що проявляється в оптимальних способах їхньої взаємодії.	Форма контролю не в повній мірі враховує психологічні характеристики тих, кого навчають, що виявляється у непорозуміннях між ними, неузгодженості під час виконання необхідних дій.	Форма контролю не відповідає психологічним характеристикам тих, кого навчають.